

FAME MAGAZINE

Vanuit de mens bezien

© 2018, FAME Groep b.v.
Uitgegeven in eigen beheer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

10 De magie van Shaffy: Geen dag zonder kunst

In 2016 opende het Ramses Shaffy Huis haar deuren aan de Piet Heinkade in Amsterdam. Een plek waar iedere dag kunst is. Een woongemeenschap voor oudere en jongere kunstenaars, met of zonder zorgvraag. Het werd zo'n groot succes dat er nu een tweede plan wordt ontwikkeld voor kunstenaars met een intensieve zorgvraag zoals dementie: Het Leven Lief Huis.

14 Nominatie NRW Jaarprijs

Erkenning voor de sociale benadering van winkelcentra in wijken en dorpen.

22 Zorgzaam centrum Lichtenvoorde

Over een paar jaar is een deel van het prachtige centrum van het Gelderse Lichtenvoorde in de Achterhoek getransformeerd tot een woongebied voor mensen met een intensieve zorgvraag. Circa honderd mensen met dementie of met een somatische ondersteuningsvraag krijgen er een eigen woning, zodanig geclusterd met andere appartementen en het groene dorpspark dat mensen er veilig kunnen wonen en anderen kunnen ontmoeten.

30 Beschermd Wonen Van Lenthof Nuenen

Fotoimpressie van het recent opgeleverde woonconcept Beschermd Wonen in het centrum van Nuenen.

50 Interview: Mevrouw Kikkert

"Als ik nu nog in mijn oude huis zou wonen, zou ik gaan piekeren en me eenzaam voelen", zegt mevrouw Kikkert. Door een herseninfarct (CVA) is ze halfzijdig verlamd en kan ze moeilijk lezen en schrijven. Ze verhuisde dit jaar naar het nieuwe Molenhoeve in Sint Pancras. Een woongebouw voor mensen met een intensieve zorgvraag.

56 Over schoonheid en troost Wonen voor kunstenaars met dementie

Tot grote blijdschap van de initiatiefnemers draaide een pitch voor een nieuwe locatie voor mensen met een zorgvraag op Oostenburg in Amsterdam uit op winst en dus op een concreet projectinitiatief voor kunstenaars met dementie in Amsterdam.

VERDER IN DIT NUMMER:

4 Voorwoord
Henk Vonk
Vanuit de mens bezien

5 Blog
Anneke Nijhoff
Een nieuw huis

6 Artikel
Van ziekte en zorg naar een sociale benadering
Anneke Nijhoff

18 Interview
Jan Heeremans
Hoorne Vastgoed houdt boodschappen-centra vitaal

20 Interview
Joep Königs
'Ik ben in de eerste plaats beeldend kunstenaar'

27 Column
Anneke Nijhoff
In zorgvastgoed kun je niet wonen

28 Interview
Maarten Hageraats
'na een hersenbloeding ben je ineens je ziekte, maar ik wil aangesproken op wat ik het liefst doe'

36 Artikel
Zorggroep Almere
hoe kleine observaties leiden tot grote veranderingen

40 Interview
5 vragen aan Ria Rutten en Wilma Pouwelse
over de invloed op cultuur en gedrag met een nieuw woon- en financieringsconcept

54 Rondleiding
St. Pancras
Informeren over onze visie op wonen en zorg

Voorwoord.

Het was een spannende dag, donderdag 20 september 2018. Als hoogtepunt van haar jaarcongres maakt de Nederlandse Raad voor Winkelcentra (NRW) bekend wat het best ontwikkelde winkelgebied van Nederland is. Dresscode: feestelijk, stond in de uitnodiging. En zo zaten we als één van de vijf genomineerde ontwikkelaars op de voorste rijen van Theater Amsterdam. Genomineerd worden voor een dergelijk prestigieuze prijs is op zichzelf natuurlijk al bijzonder eervol, maar ik moet bekennen dat je op zo'n dag maar één ding wilt: de prijs in ontvangst nemen! Dat we uiteindelijk niet met de grote prijs naar huis zijn gegaan neemt niet weg dat de nominatie een erkenning is voor de sociale benadering van winkelcentra in wijken en dorpen. In de overtuiging dat convenience moet gaan over alle aspecten van het dagelijks leven in plaats van alleen de dagelijkse boodschappen, zijn we erin geslaagd een samenhangend concept van wonen, ontmoeten, winkelen, welzijn, zorg en diensten te realiseren, waarbij het dagelijks leven en daarmee ook het welbevinden van de wijkbewoners, centraal staat.

'Vanuit de mens bezien' is het thema van dit Magazine. Maakt het verschil als je de persoonlijke leefwereld en het dagelijks leven van mensen centraal stelt in de manier waarop je bijvoorbeeld een woonconcept of winkelgebied ontwikkelt? Maakt het voor het resultaat van een ontwikkeling wat uit of je de mens ziet, of een anonieme consument met koopbehoeften definieert? De mens en zijn eigen leefwijze, of een ziekte met zorgbehoeften?

Het gesprek met Maarten Hageraats illustreert waar het in dit hele Magazine over gaat. Na zijn hersenbloeding tien jaar geleden, veranderde zijn maatschappelijke perspectief van een levenslustige, filosofisch ingestelde avonturier naar iemand met 'niet-aangeboren hersenletsel (NAH)'. Hij kwam te wonen in een woongroep voor mensen met NAH en werd onderdeel van een systeem dat weet hoe je om moet gaan met mensen die niet-aangeboren hersenletsel hebben. Van de ene op de andere dag was zijn persoonlijke leefwereld ondergeschikt aan het systeem waarin hij terecht kwam. In zijn persoonlijke verhaal vertelt hij hoe een andere leefomgeving hem stimuleert om weer alles uit zichzelf te halen.

Als je het als zorgorganisatie aandurft eerst naar de mens, zijn persoonlijke netwerk en zijn eigen manier van leven te kijken en daarna naar zijn ziekte, blijkt dat van grote invloed te zijn op woon- en leefconcepten, de manier waarop zorg wordt geboden en het welbevinden van mensen. In abstractie ondersteunen de theorieën van Machteld Huber over positieve gezondheid en Anne-Mei The over de sociale benadering van dementie dit idee. Maar de persoonlijke verhalen en drijfveren van bewoners, familie, zorgbestuurders en zorgverleners uit onze dagelijkse praktijk die wij in dit Magazine voor u bij elkaar hebben gebracht, laten stuk voor stuk zien dat nieuwe woonconcepten daadwerkelijk een groot verschil maken bij het ondersteunen van de mogelijkheden en het welbevinden van mensen.

Ik wens u veel inspiratie en leesplezier! ▪

Henk Vonk
Directeur FAME Groep

FAME

eindredactie
Henk Vonk

tekstredactie
Aldi Schrijft!

fotografie
Maarten Corbijn
Hotze Eisma
Pim Geerts

coördinatie & verspreiding
Heleen ten Kley
Janet Mulder

grafisch ontwerp & illustraties
Niels Lindhout

druk
Drukkerij Tesink, Zutphen

Het FAME Magazine is een uitgave van de
FAME Groep
038 425 81 01
info@famegroep.nl

Een nieuw huis

Ze was lang vitaal geweest, totdat ze werd getroffen door een herseninfarct.

Totaal verlamd, maar haar geest was nog helder als glas. Via het ziekenhuis ging ze naar een woonzorgcentrum, in haar eigen buurt. Net nieuw gebouwd. Ze had een kamer van 21 m². De medewerkers verzochten de familie geen eigen meubels te plaatsen, want het hoog-laagbed, de stabiele lift en de grote rolstoel hadden alle ruimte nodig voor de draaicirkels. Daar hadden ze bij de bouw goed over nagedacht. Als familie en vrienden haar bezochten, zaten ze op de rand van haar bed en zij in de rolstoel. Er was geen ruimte voor een kapstok, de visite legde de jassen op schoot of op haar bed. Het leek dan net, vond ze, alsof ze voor vijf minuten kwamen of op doorreis waren en even waren gestopt bij haar. In haar kamer was geen ruimte voor een koffiezetapparaat, dat hoefde ook niet want in de algemene ruimte was een goede automaat en de koffie was gratis. Maar voor haar nooit meer de geur van verse koffie die wordt gezet.

Ze lag meestal op bed en zat met tussenpozen in de rolstoel naast het bed. Met het gezicht naar het raam. Maar met de rug naar de deur. Dag en nacht hoorde ze de deur opengaan, voetstappen en pas als ze zich over haar heen bogen kon ze zien wie het was. Soms vond ze dat zo eng, zeker als iemand niet in een keer doorliep, maar achter haar rug met iets bezig was wat ze niet kon zien. Het kon niet anders, het bed moest zo blijven staan, in verband met de draaicirkels. Omdraaien kon wel, maar dan lag ze met de rug naar het raam. Buiten voor het raam had haar zoon een voederplankje voor de vogels neergezet.

Aan rail aan de wand hingen dicht naast elkaar vijf plastic draden, hier kon wat worden opgehangen. Daar hing de klok, de foto van haar man, kinderen, kleinkinderen en een foto van de boerderij waar ze een groot deel van haar leven had gewoond. Ze kon de klok en foto's vanaf het bed en vanuit de rolstoel niet zien. Aan de muur naast haar bed hing de benodigde technologie. Het was beter hier niets op te hangen. Dit in verband met hulp aan twee zijden en boren in deze muur was helemaal uit den boze.

Ze had een hele grote badkamer, zodat er een douchebrancard in kon draaien en aan twee zijden hulp kon worden geboden. Ze vond het doodeng om horizontaal te worden gedoucht. Gelukkig zijn er ook douchestoelen die voldoende houvast bieden aan mensen die niet zelfstandig kunnen zitten. Maar toch handig zo'n grote badkamer vonden de medewerkers, werkt veel prettiger.

Haar naam stond op de deur, samen met de naam van de afdeling. Voor de ramen hingen de brandwerende gordijnen, in een moeilijk te definiëren kleur. Op de kast in haar kamer hingen verschillende briefjes waarin medewerkers elkaar instrueerden over het spoelen van haar katheter, haar wisselende ligging en haar voeding en vochtinname. Ze dacht nog vaak na over haar leven op de oude boerderij, de katten, de hond en de kippen en de uitbundige rij bloeiende dahlia's onder de waslijn. Het leek nog zo kortgeleden. De familie zei regelmatig 'wat fijn dat je in de buurt kon blijven, en dan net zo'n nieuw huis'! En zij...zij voelde zich verder van huis dan ze in die 87 jaar ooit was geweest... ▪

Anneke Nijhoff
conceptontwikkelaar wonen & services

Van ziekte en zorg naar een sociale benadering

Het begon op zijn negenenveertigste, alles werd een klein beetje anders. Minder concentratie, minder alert, minder aandacht en betrokkenheid. Zijn vrouw vertelde mij erover, ze maakte zich zorgen. Wat zou het kunnen zijn? Als ze het er met hem over had zei hij dat er niets aan de hand was.

Hij ging gewoon naar zijn werk en als hij thuis kwam zette hij steeds vaker direct de tv aan. Hij keek naar programma's waar hij eerder niet naar keek. Het leek of het allemaal geen indruk maakte, of alles steeds meer langs hem heen ging.

Op een dag vertelde hij dat hij een slechte beoordeling had gekregen op zijn werk. Ze hadden hem geadviseerd parttime te werken. Dat was misschien beter voor zijn concentratie. Hij kon ook een andere werkplek krijgen. Hij koos voor een andere werkplek. Toen dit niets opleverde besloot hij in overleg met haar voorlopig parttime te gaan werken. Per 1 september ging het in en 6 september werd hij, na een dienstverband van 15 jaar, ontslagen wegens slecht functioneren.

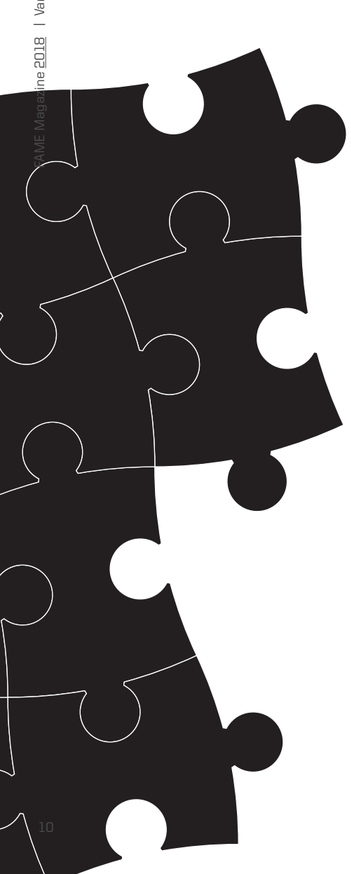
Zij had hem inmiddels meegenomen naar de huisarts, maar zelf had hij geen klachten. De huisarts zei tegen haar dat zij aan een depressie dacht en schreef een antidepressivum voor, het hielp niet. Er volgde een lang en pijnlijk traject voordat de diagnostiek rond was. Ze zagen een eerstelijnspsycholoog, twee neuropsychologen en twee neurologen. Gelijktijdig waren er de bezoeken aan de arts van het UWV die dacht aan relatieproblemen, met name omdat zij zei dat het niet goed ging en hij het ontkende. De keuringsarts stelde relatietherapie voor en vond ook dat er naar passende arbeid gezocht kon worden. Deze fase van onzekerheid en het niet weten, heeft twee volle jaren geduurd. De keuringsarts wilde weten waarom hij niet solliciteerde op passend werk. Hij wist inmiddels niet meer hoe hij de veters van zijn schoenen moest strikken en keek het hele gesprek uit het raam. Zij legde uit wat er aan de hand was. Maar volgens de arts was een vermoedelijke dementie nog geen definitieve diagnose, dus hij drong toch nog eens aan op passend werk.

Als hij alleen thuis was, zat hij passief in de stoel. Zij belde vanaf haar werk wanneer hij moest eten en drinken. Dat had ze klaarstaan, maar zonder telefoontjes de hele dag door stond het er nog als ze aan het eind van de dag uit haar werk thuis kwam. Als de telefoon ging nam hij op en zei niet alleen ja dat hij ging eten, maar ook ja tegen iedere commerciële organisatie ▸

"Een puzzel die je maar niet afkrijgt"

Anneke Nijhoff

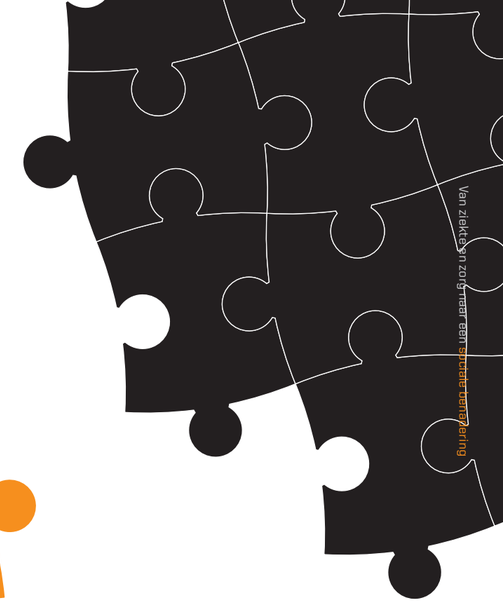
die een telefonische aanbieding had. Zij kreeg nadien de krantenabonnementen, de energieaanbiedingen, het ja tegen alle goede doelen et cetera bijna niet meer ongedaan gemaakt.

In de fase die daarna aanbrak, gingen dingen ook werkelijk mis met alle gevolgen van dien. Rode wijn op het nieuwe bankstel bij vrienden, vergeten de kraan dicht te draaien, een brandende sigaar ergens laten liggen, er was iedere dag wel iets. Totdat het lopen niet meer lukte. Zij regelde alles, ze moest wel. De laatste jaren van zijn leven zat hij in een rolstoel en kon helemaal niets meer. Ze wilde hem koste wat het kost thuishouden, omdat ze het verpleeghuis voor hem geen optie vond. Zo werd hij door haar thuis verzorgd tot het laatst toe. Zij was verpleegkundige dus ze wist hoe het moest.

Zeven jaar na de eerste verschijnselen is hij overleden. Zij vroeg aan mij om te spreken op zijn begrafenis. Dat heb ik gedaan, want zij is mijn beste vriendin en hij was mijn beste vriend. Op de begrafenis heb ik, mede op verzoek van haar, ook verteld over de eerste fase van zijn ziek zijn. Ze kreeg veel medeleven toen hij in de rolstoel zat en volledig van haar afhankelijk was. Maar ze zei: “Dat kon ik wel aan. Maar die eerste twee jaar, ik wist me echt geen raad en dan is er nog zo weinig gerichte hulp en zijn je vraagstukken zo anders dan een zorg- of behandelvraag. Die zorg kon ik wel regelen, maar die eerste fase, als je het nog niet zeker weet. En als je het dan weet, dan weet je niet meer hoe je verder moet met je leven, met de mensen om je heen, met elkaar binnen je relatie. Dan lijkt iedere dag een nieuwe ingewikkelde puzzel, zo eentje die je nooit afkrijgt, waar je blijft kijken naar de losse stukjes die niets met elkaar van doen lijken te hebben en de gaten die in de al gelegde puzzel van je leven zijn ontstaan.

We moeten kijken naar een bredere sociale benadering van dementie

Ik denk iedere keer weer opnieuw na over een brede sociale benadering voor iedereen die met dementie te maken krijgt. Door het pijnlijke puzzelverhaal van mijn beste vrienden, mijn brede ervaring in de verpleeghuiszorg en het onderzoek van Anne-Mei The, weergegeven in het boek ‘Dagelijks leven met dementie’. Niet alleen vanuit het perspectief van de ziekte, maar vanuit het hele leven met dementie. Oftewel een brede sociale benadering, zoals uit het onderzoek van Anne-Mei The naar voren komt. Dit is belangrijk voor iedereen die met dementie te maken krijgt. In de zorg en ook in de media praten en schrijven we inmiddels veel over dementie. De overheid wil de zorgkosten terugdringen, dus mensen brengen alleen de laatste fase nog in een verpleeghuis door. We spreken steeds meer over hospicezorg en leggen de nadruk vooral weer op ziekte en zorg. Maar is deze benadering met nadruk op de ziekte wel juist? Het onderzoek van Anne-Mei The bevestigt dat de vraagstukken van mensen met dementie en hun naasten onderbelicht zijn. Met name de vraagstukken over hoe je dan het dagelijks leven kunt blijven organiseren, je relatie als man en vrouw, als vader of moeder, met je kinderen en kleinkinderen, je vrienden en je buren? Het wordt allemaal anders en

“De vraagstukken van mensen met dementie en hun naasten zijn onderbelicht.”

niets is meer vanzelfsprekend zoals het was. Tussen de diagnose dementie en dat het thuis niet meer gaat, zit tien tot vijftien jaar. De huidige zorg en begeleiding van mensen met dementie richt zich vooral nog op zorg en behandeling. Zowel voor mensen die thuis wonen als binnen het verpleeghuis. Zo spreken we nog steeds over opname en verblijf in een verpleeghuis.

FAME kiest al tien jaar heel bewust voor een radicaal andere benadering. In samenwerking met een groeiend aantal zorgorganisaties ontwikkelden we een woonconcept dat een alternatief is voor het verpleeghuis en geschikt voor mensen met een indicatie Wet langdurige zorg. Het uitgangspunt is ‘van verblijf naar wonen’. Het concept gaat uit van individuele mensen en niet van ‘dementerenden’ als groep. We gaan voor een integrale en brede sociale benadering waarin het eigen (kleine) appartement de spil is. Een eigen nieuw thuis waar ieder mens zijn leven kan voortzetten zoals hij of zij gewend is.

Twijfels

Toch trekken zorgmedewerkers en bestuurders het belang van dit eigen appartement nog wel eens in twijfel, want de periode dat ze er wonen is maar kort, mensen vereenzamen in een eigen appartement en een te grote ruimte verergert de verwardheid, zijn daarbij de argumenten. Het valt me op dat de argumenten meestal gaan over de ziekte, over algemeenheden en niet over de persoon in kwestie. Die korte periode is volgens onderzoek toch echt minder kort dan vaak wordt gezegd en is, mijns inziens, vooral een financieel gedreven argument. 'Zo lang mogelijk thuis' kraakt in de dagelijkse praktijk al in zijn voegen als het gaat om alleenstaanden met dementie. Is de zit/slaapkamer dan wel de woonvorm die iedereen wenst? Juist de herkenbaarheid van eigen meubels en specifieke, dierbare eigen bezittingen is vaak een groot houvast voor mensen met dementie. In mijn loopbaan in het verpleeghuis heb ik veel eenzaamheid gezien, juist daar waar mensen iedere dag noodgedwongen met elkaar in dezelfde huiskamer zitten. Waarom zou de laatste periode van je leven zich af moeten spelen in een beperkte ruimte? Soms zo klein dat wij dit voor onszelf niet eens als hotelkamer voor een weekend zouden accepteren.

Nieuwe woonvormen

De huidige strikte indicaties voor intramurale zorg hebben als doel deze zorg in te perken en de bestaande verzorgingshuizen te laten verdwijnen. Maar de behoefte aan geschikte nieuwe woonvormen wordt de komende jaren alleen maar groter. We worden namelijk steeds ouder, er komen meer eenpersoonshuishoudens van boven de 75 jaar, meer mensen met dementie en fysieke beperkingen, dus de vraag naar chronische zorg en ondersteuning in het dagelijks leven neemt toe. Tegelijk neemt de 24-uurs beschikbaarheid van familie en vrienden voor de broodnodige hulp verder af.

Beginnen bij de behoefte

Is er één waarheid? Ik denk het niet. Daarom beginnen we bij FAME ieder bouwtraject opnieuw met benoemen en uitwerken van de daadwerkelijke behoeften, niet alleen voor nu, maar ook toekomstgericht. Een gebouw gaat tenslotte wel veertig jaar mee. Daarbij gaat het niet om ziekte, maar om de invloed die dementie heeft op het persoonlijk leven. Dan gaat het niet meer over zorg en over ‘zolang mogelijk thuis’, maar over behoud van de eigen manier van leven in je eigen huis, waar dat dan ook mag zijn. We weten met elkaar wat daarbij komt kijken, dus kunnen we werken vanuit deze brede sociale benadering. Een benadering die de daadwerkelijke behoeften van mensen met dementie en hun naasten over de volle breedte als uitgangspunt neemt. Voor ieder individueel mens opnieuw. ▪

Anneke Nijhoff
conceptontwikkelaar FAME

De magie van Shaffy

geen dag zonder kunst

In 2016 opende het Ramses Shaffy Huis haar deuren aan de Piet Heinkade in Amsterdam. Een plek waar iedere dag kunst is. Een woongemeenschap voor oudere en jongere kunstenaars, met of zonder zorgvraag. Het werd zo'n groot succes dat er nu een tweede plan wordt ontwikkeld voor kunstenaars met een intensieve zorgvraag, zoals dementie: Het Leven Lief Huis. Voor dit nieuwe project verzorgt FAME in opdracht van Stichting Kunstenaarshuizen Amsterdam, Zorggroep Amsterdam Oost en woningcorporatie Stadgenoot de conceptontwikkeling. We hebben een gesprek met **Ed Cools**, initiatiefnemer van het Ramses Shaffy Huis.

Ed Cools

Ed Cools (Antwerpen, 1953) is een rasverteller. Een charmeur, met humor, visies en ideeën. Met een mooi Vlaams accent lardeert hij zijn verhaal met sappige anekdotes. In zijn verhaal wordt duidelijk dat Het Ramses Shaffy Huis niet het resultaat is van een vooropgesteld plan of een theoretisch concept, maar voortvloeit uit een reeks van gebeurtenissen. Het begon bij de aankomst van Cools in Amsterdam. "Na mijn studie ziekenhuiswetenschappen in Antwerpen kwam ik in Amsterdam voor een stageperiode. Ik was er nog nooit geweest. De Amsterdamse sfeer greep me meteen. Toen ik aankwam op het Centraal Station kwam de wietlucht me tegemoet. Wat een vrijheid! Ik wilde er blijven. Was al snel verknocht aan mooie feesten in de Jordaan."

Dapperbuurt

"Mijn eerste baan was waarnemend directeur bij verzorgingshuis De Gooyer in de Dapperbuurt. De kreet 'wijkgerichte aanpak' was nog niet uitgevonden, maar in zo'n hechte en levendige volkswijk kon je je niet voorstellen dat het verzorgingshuis los stond van wat er in de wijk gebeurde. Iedereen kende elkaar en ik betrok de buurt gewoon bij wat er bij ons gebeurde. In vergelijking met België woonden er trouwens relatief veel gezonde mensen in het verzorgingshuis en we hadden ook nog eens een personele bezetting waar ze in België van smulden. Toen dat wat minder werd ben ik met dienstweigeraars gaan werken. Dat heeft Het Parool nog gehaald."

De noden van de stad

Na De Gooyer werd ik directeur van het Dr. Sarphatihuis. Net als De Gooyer was dat een gemeentelijk verpleeghuis met een nadrukkelijke opdracht er te zijn voor 'de noden van de stad', zoals ze dat mooi formuleerden. Dat betekende dat ik oplossingen moest bedenken voor onverzekerden, daklozen, illegalen en aidspatiënten. Ik denk dat het soms een voordeel was dat ik als Belg de Nederlandse regelgeving niet goed kende. Dat werkt verfrissend. Ik liep met mijn ideeën direct binnen bij de gemeentelijke bestuurders, zonder rapporten of plannen. Daar ben ik niet zo van. Toen ik te maken kreeg met een toename van daklozen kwam ik op het idee om de verpleeghuiszorg naar het daklozencentrum te brengen in plaats van andersom. Die mensen voelden zich bij ons niet op hun gemak. Op die manier heb ik altijd veel gepionierd. Er woonden trouwens ook veel bekende acteurs, schrijvers en zangers. Het Dr. Sarphatihuis was bijzonder, met een sterk sociaal imago en een nauwe verbondenheid met de stad."

> "Ramses rende voor me weg omdat hij dacht dat ik de rekening kwam brengen."

Liesbeth List

"Begin jaren 90 kwam ik Liesbeth List tegen op de Zeedijk. Ik woon daar in de buurt en maakte een ommetje. Ze zat een glas witte wijn te drinken op het terras van het restaurant van haar man. Ik herkende haar en ging naast haar op het terras zitten en sprak haar aan. Ze was verbaasd dat ik wist wie ze was met mijn Vlaamse accent. We kwamen in gesprek en dronken een glas wijn. Vrij impulsief vroeg ik haar of ze ambassadeur van het Dr. Sarphatihuis wilde worden. Dat zag ze wel ▶

> “Liesbeth is een gouden sleutel.”

zitten en ze nam het behoorlijk serieus. Naast de afspraak dat ze af en toe kwam optreden kwam ze ook op vergaderingen. Zonder sterallures! Een prachtige vrouw. We raakten bevriend.”

“Op een middag belde Liesbeth dat Ramses naar een verpleeghuis moest. Het ging heel slecht met hem, maar hij wilde dat beslist niet. Liesbeth was ten einde raad. Zeg maar dat hij naar een mooi hotel gaat, zei ik. We hadden van de entree en het atrium van het Sarphatihuis een beetje poeha gemaakt, dus je had toch al niet het idee dat je een verpleeghuis inliep. Ramses werd met een ambulance afgeleverd en hij kreeg een kamer aan het atrium. Hij vond het prachtig en dacht dat hij een suite kreeg. Maar als ik in de buurt kwam, rende hij voor me weg omdat hij dacht dat ik de de hoteldirecteur was die de rekening kwam brengen”, lacht Cools.

Nieuw idee

“Ramses trok veel mensen aan, vervolgt Cools. “Artiesten kwamen iedere dag op bezoek en er ontstond een bijzondere sfeer. Ze zochten elkaar op. Zo kwamen Liesbeth en ik op het idee om iets voor kunstenaars te doen in Amsterdam. Door onze drukke bezigheden kwam dat er niet zo van, maar toen ik met vervroegd pensioen ging hebben we het weer opgepakt. Bij Liesbeth thuis hebben we het idee verder uitgewerkt en we haalden er wat meer mensen bij. Siep de Haan, Lenno Jacques en Bernadette Zevenhuizen. Maar ja, hoe organiseer je dat? We gingen met ons verhaal naar wethouder Erik van der Burg en een beleidsambtenaar. In dat soort trajecten is Liesbeth echt een gouden sleutel. Ze kan dat fantastisch. Is een geweldige ambassadeur. Als je maar niet te vroeg in de ochtend afspreekt. Uitslapen, make-up, pruik op”, lacht Cools.

Ramses Shaffy Huis

“In 2015 gaf ik een workshop over het idee van het Ramses Shaffy Huis waar ook corporatie Stadgenoot bij aanwezig was. Die sloegen erop aan en wilden verder praten. Ze waren bezig met een grote ontwikkeling aan de Oostelijke Handelskade. Het gebouwconcept was al helemaal bedacht, maar we kregen de gelegenheid om te kijken of het bij ons paste. Het gebouw kreeg twee- en drie-kamer appartementen en had twee mooie atria (hoe is het mogelijk in de sociale huur?). In totaal 36 appartementen en zes atelierruimtes van Urban Resort. De kunstenaars huren rechtstreeks bij de woningcorporatie op voordracht van onze Stichting KunstenaarsHuizen Amsterdam. De jonge kunstenaars worden voorgedragen door Bureau Broedplaatsen van de gemeente en mensen met een zorgvraag worden ondersteund door Zorggroep Amsterdam Oost.”

Lange wachtlijst

“We hebben vanaf de start een lange wachtlijst, maar ook vraag naar woningen voor kunstenaars met, bijvoorbeeld, dementie. Bij het Ramses Shaffy Huis is geen 24-uurs zorg aanwezig. Samen met Stadgenoot en Zorggroep Amsterdam Oost zijn we het initiatief gestart om ook voor die doelgroep iets te doen. Stadgenoot heeft een mooie locatie op de oostelijke eilanden toegewezen aan ons. Maar het moet qua opzet niet hetzelfde zijn als het Ramses Shaffy Huis, want dat is niet geschikt voor deze doelgroep. Via een vriend kwam ik op het spoor van FAME terecht. We hebben een van de locaties die FAME gerealiseerd heeft bezocht en visies gedeeld. Het concept Beschermd Wonen van FAME sluit heel goed aan bij onze manier van denken en vormt een mooie basis om er voor ons iets heel moois van te maken. We zijn begonnen met interactieve workshops onder leiding van Anneke Nijhoff en de plannen beginnen al snel vorm te krijgen. Het worden atelier appartementen waar mensen hun leven gewoon voort kunnen zetten. Geen verpleeghuissfeer en voldoende ruimte voor alle vormen van kunst en cultuur’.

De buitenwereld binnen

We komen te spreken over de transitie van verpleeg- en verzorgingshuizen in het algemeen in Nederland. In welke zin kan het succes van het Ramses Shaffy Huis een voorbeeld zijn. Cools: “Kernwaarden als eigen regie of je eigen leven behouden, zijn van die theoretische concepten waar ik van zeg: wie kan daar nu op tegen zijn? Ik benader het praktischer. Volgens mij moet de basis altijd zijn dat mensen hun eigen woning hebben. Of je nu kunstenaar bent of iets anders, dement of niet, die eigen plek is altijd al belangrijk voor je geweest. Vervolgens gaat het erom wat mensen verbindt. Bij ons is dat kunst en cultuur. Dat wordt iedere dag geleefd en iedereen geeft er op zijn eigen manier invulling aan. Maar het kan ook gewoon het dorpse leven zijn dat identiteit geeft en verbindt. Of dat van een wijk als de Dapperbuurt. Vervolgens is het belangrijk dat je veel verbindingen maakt. Zorgorganisaties hebben de neiging om alles zelf te willen doen. Haal de buitenwereld naar binnen en bied de juiste zorg alleen als ondersteuning. Het is belangrijk dat er spontane initiatieven mogelijk zijn. Dan komt het tot leven. Dat is de manier waarop ik het op alle plekken waar ik heb gewerkt heb gedaan.” ■

Nominatie NRW-jaarprijs 2018

erkenning voor de sociale benadering van winkelcentra in wijken en dorpen

FAME Planontwikkeling | Winkelcentrum De Hoge Dennen

‘De NRW Jaarprijs is een prestigieuze prijs die al sinds 1989 wordt uitgereikt aan de beste retailontwikkeling van Nederland. Het vernieuwende karakter en de commerciële aantrekkelijkheid van het project voor consumenten en ondernemers spelen daarbij een belangrijke rol. De winnende inzending heeft een aantoonbare voorbeeld-functie voor de sector.’

Met deze woorden beschrijft de Nederlandse Raad voor Winkelcentra (NRW) het karakter van de award die bij winkelontwikkelaars en -beleggers niet alleen bekend, maar ook zeer begeerd is. De uitreiking, die samenvalt met het jaarcongres van de NRW, wordt traditioneel druk bezocht. Winkelcentrum Koedijkslanden in Meppel, ontwikkeld door FAME Planontwikkeling en belegger De Hoge Dennen, is met nog vier andere winkelcentra genomineerd voor de prijs. “De nominatie voor het door ons ontwikkelde centrum is wat mij betreft vooral een erkenning dat een sociale benadering van winkelcentra in wijken en dorpen leidt tot betere en succesvollere concepten”, aldus Henk Vonk, directeur van de FAME Groep. ▶

"Een winkelcentrum is succesvoller als het deel uitmaakt van een vitale leefgemeenschap."

Nominatie NRW-jaarprijs: Winkelcentrum voor de sociale benadering van winkelcentra in wijken en dorpen

"In onze visie is een goed winkelcentrum succesvoller als het deel uitmaakt van een vitale leefgemeenschap", vervolgt Vonk. "Toen we tien jaar geleden door De Hoge Dennen werden gevraagd om het sterk verouderde centrum uit te breiden en op te knappen, zijn we eerst in gesprek gegaan met woningcorporatie Woonconcept en de gemeente Meppel over hoe de wijk functioneert en wat het toekomstperspectief is. Het beeld dat werd geschetst en met onderzoek werd onderbouwd, is representatief voor heel veel wijken en dorpen in Nederland. De belangrijkste ontwikkeling is dat er sprake is van een sterke vergrijzing en een afnemende mobiliteit bij bewoners. Dat heeft gevolgen voor bijvoorbeeld het koopgedrag, de manier waarop mensen willen wonen en sociale contacten willen onderhouden en de behoefte aan zorg en diensten om die zelfredzaamheid te ondersteunen."

Het perspectief om het winkelcentrum een flinke opknapbeurt te geven, werd verlegd naar de ontwikkeling van een samenhangend en gecoördineerd concept van wonen, winkelen, ontmoeten, zorg en diensten. Vonk: "In onze definitie is convenience (een begrip uit de retailmarketing) dus meer dan alleen dagelijkse boodschappen. Het gaat over alle aspecten van het dagelijks leven met als doel zelfredzaamheid in de meest brede zin te faciliteren.

"Een ander aspect van vitaliteit is de mate waarin bewoners van wijken en dorpen zichzelf identificeren met hun omgeving", vervolgt Vonk. "Het gevoel van 'dit is onze wijk, we kennen elkaar hier, ik hoor hier thuis', is mede bepalend voor de levendigheid en verbondenheid. Maar niemand zegt: "ik ben een Koedijkslander". Dat heeft ook invloed op de klantentrouw van het winkelcentrum."

Met die ingrediënten gingen we de uitdaging aan om een sterk winkelaanbod te ontwikkelen. In plaats van één full service supermarkt ook een sterke discounter en een compleet aanbod van dagwinkels, het liefst met lokale ondernemers. In afstemming met de woningcorporatie definieerden we een woningbouwprogramma voor mensen met een ondersteuningsvraag. Toegankelijke woningen in de sociale huur, aangevuld met een pakket aan ontmoeten, welzijn, zorg en diensten. Een welzijnscentrum, waar bijvoorbeeld dagelijks activiteiten worden aangeboden en openbare toiletten beschikbaar zijn, dat fungeert als 'huiskamer van de wijk' en is ook actief lid van de ondernemersvereniging."

Vonk: "Bij het bezoek van de jury aan het winkelcentrum kreeg ik van een van de juryleden de vraag of we bij de pitch nog eens goed konden laten zien hoe het winkelcentrum er uitzag vóór de herontwikkeling. Want het voelde zo vanzelfsprekend aan. Ik weet niet of het zo bedoeld was, maar ik vond het een groot compliment. Vanaf de eerste dag 'leeft' het gebied alsof het altijd zo geweest is. Het is mooi om in het kader van de jaarprijs onderstreept te zien dat we goed zijn geslaagd in onze doelstellingen. Het onderzoek dat Mindlogyx in opdracht van de NRW heeft uitgevoerd naar de sociale impact, laat zien dat 65% van de respondenten aangeeft het winkelcentrum te ervaren als een belangrijke en vertrouwde ontmoetingsplek voor buurtbewoners om af te spreken en langer te verblijven. 80% van de bezoekers vindt dat de combinatie van wonen, kleinschaligheid en op de buurt aansluitende winkels en zorgfaciliteiten, het winkelcentrum extra aantrekkelijk maakt voor de buurt, een gevoel van betrokkenheid geeft en bijdraagt aan de leefbaarheid van de wijk. Het winkelcentrum scoort volgens het onderzoek goed op alle drie de pijlers van sociale meerwaarde: wederkerigheid, betrokkenheid en vertrouwen."

En de commerciële prestatie? Vonk: "Volgens het onderzoek dat Strabo heeft uitgevoerd in opdracht van de NRW ligt de gemiddelde besteding 34% boven het landelijk gemiddelde, komt 69% van de bezoekers uit de wijk zelf en geeft 90% van de ondernemers aan dat de omzet beter of veel beter is dan verwacht! Gelukkige ondernemers zijn natuurlijk heel belangrijk voor de dynamiek in het centrum. Een door onszelf uitgevoerd onderzoek toont aan dat de winkels, en in het bijzonder de supermarkt, de belangrijkste factor zijn voor het gevoel van welbevinden bij bewoners." ■

"Convenience gaat bij ons over alle aspecten van het dagelijks leven."

Hoorne Vastgoed houdt boodschappencentra vitaal

"Boodschappencentra in wijken en dorpen zijn de vitaalste centra binnen het winkellandschap", zo betoogt algemeen directeur **Jan Heeremans** van belegger en ontwikkelaar **Hoorne Vastgoed** uit Uitgeest. "We hebben in de afgelopen tien jaar veel waarde toegevoegd aan de functie van deze centra. Het is namelijk niet alleen fijn dat je boodschappen kunt halen om de hoek. Een boodschappencentrum fungeert steeds meer als het sociale hart van de wijk."

Familiebedrijf Hoorne Vastgoed ontwikkelt en belegt in winkelvastgoed en woningbouwprojecten. Met name in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Flevoland en een deel van Utrecht. In veertig jaar tijd ontwikkelden zij een omvangrijke beleggingsportefeuille, onder andere met Vomar Voordeelmarkt waar de familie tevens eigenaar van is. Heeremans: "Het grootste deel van ons bezit bestaat uit supermarkten en dagwinkels in combinatie met woningen in wijken en dorpen. Veel is ontwikkeld in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw. Een 'platte doos' met een supermarkt en wat dagwinkels erin was in die tijd voldoende om succesvol te zijn. Aanbodgericht en superefficiënt. De tijd is echt veranderd. We ontwikkelen en beleggen nu vanuit een totaal ander perspectief."

Sociale functie

"Wist je dat de meeste relaties ontstaan in de supermarkt en de sportschool?", vervolgt Heeremans ter illustratie dat de sociale functie van grote waarde is. "Een boodschappencentrum moet vooral gezellig zijn en dichtbij de mensen staan. De basis is een moderne en complete supermarkt, aangevuld met een discounter waar dat mogelijk is. En verder het liefst lokale ondernemers die met veel gevoel voor de plaatselijke gemeenschap het aanbod van dagelijkse boodschappen compleet maken en verdiepen. Je ziet dat de lokale slager en groenteboer het weer steeds beter doen. Een compleet en kwalitatief aanbod is dus belangrijk, maar ook dat de ondernemers dicht bij de gemeenschap staan. Dat ze de klanten echt kennen", aldus Heeremans.

Vitaal houden

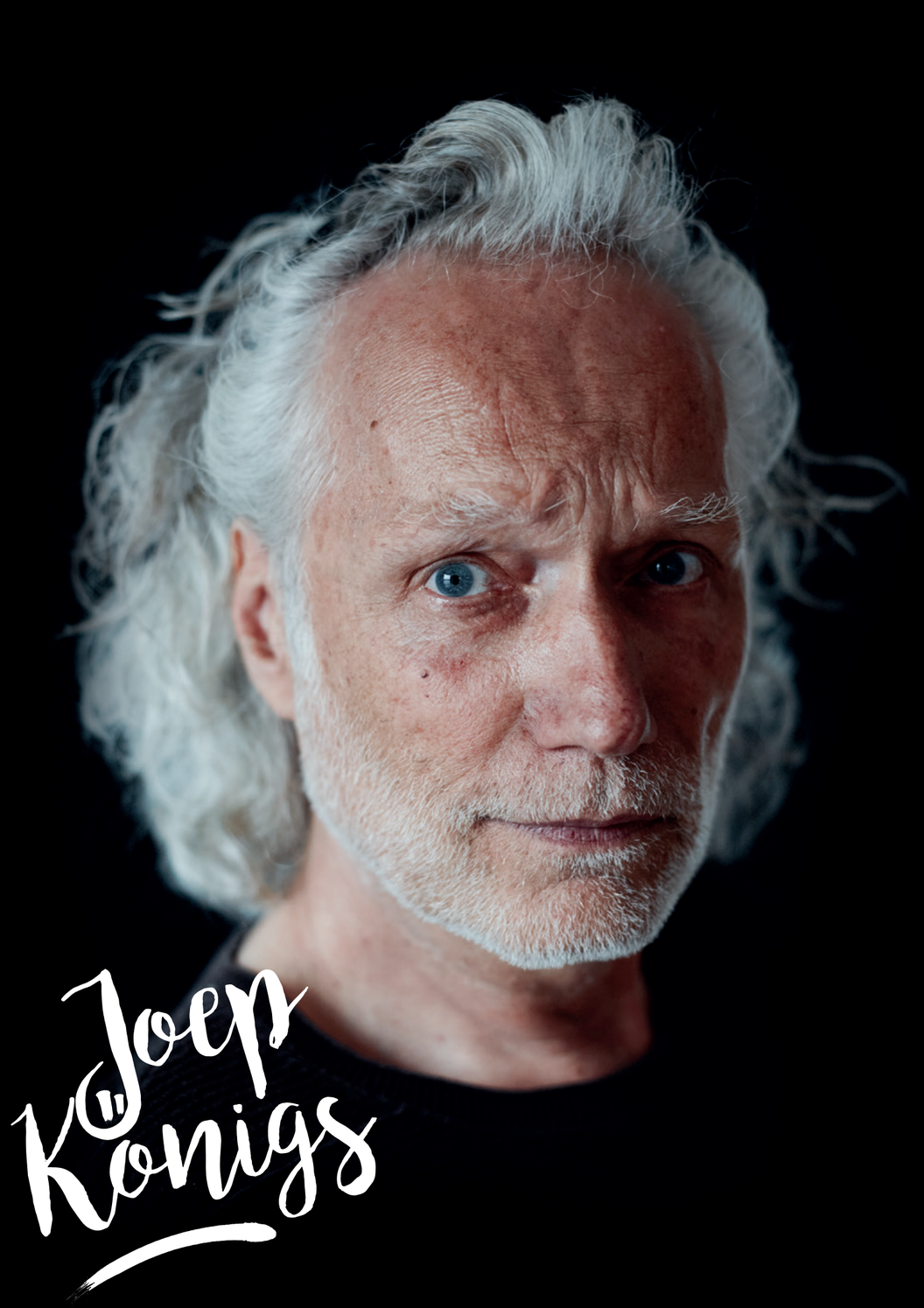
Een goed winkelaanbod staat nooit op zichzelf. Ook andere aspecten zijn van belang om de boodschappencentra vitaal te houden. Heeremans: "We kijken bij onze ontwikkelingen ook of we op het gebied van woningaanbod nog iets aan de gemeenschap kunnen toevoegen of dat we maatschappelijke functies kunnen betrekken in het aanbod. Hoe beter we erin slagen het centrum onderdeel te maken van het dagelijks leven, hoe beter het is. Daarbij besteden we veel aandacht aan architectuur, de inrichting van het openbare gebied en aan duurzaamheid. In 2010 zijn we uitgeroepen tot de meest duurzame ontwikkelaar van Nederland. Ons streven is dat mensen trots moeten kunnen zijn op hun eigen centrum."

Samen met FAME

"Voor een aantal herontwikkelingen van wijkcentra werken we samen met FAME Planontwikkeling. Voor mij is FAME op dit moment eigenlijk de enige ontwikkelaar die echt betekenis kan geven aan het creëren van vitale centra. We hebben als Hoorne dezelfde visie, maar FAME is in staat het ons nog eens extra uit te leggen. Dat werkt heel plezierig. Het brengt een projectteam in de juiste flow en er ontstaan concepten waar we zelf nog niet aan hadden gedacht. Een goed voorbeeld is de herontwikkeling van ons winkelcentrum in de wijk Pax in Hoofddorp. We hebben ons in het verleden blind gestaard op een uitbreiding van de supermarkt, die ruimtelijk erg moeilijk ligt. FAME heeft een totaalconcept bedacht van wonen, winkelen, ontmoeten en welzijn als hart van de wijk. Bestaande functies in de omgeving zijn in het plan betrokken. Met deze aanpak ontstond ook een nieuwe ruimtelijke visie die haalbaar is, de gemeente in een actieve houding zet én een heel mooi centrum oplevert. Op die manier is samenwerken heel erg leuk!" ■

Hoorne Vastgoed houdt boodschappencentra vitaal

Joep Königs

‘Ik wens je een aller-Joepigste tocht, schreef mijn vader’

Er was een periode dat Joep ervan droomde een cowboy te zijn. Met name de lange, eenzame tochten die ze maakten in de Hollywoodfilms die hij zag, werden een obsessie. Na lang zeuren, Joep was een jaar of zeventien, nam zijn vader hem mee naar de Camargue in Zuid Frankrijk waar hij een hengst voor hem kocht om alleen mee terug te rijden naar Nederland. ‘Ik wens je een aller-Joepigste tocht’ staat voorin het boekje met voerinstructies.

De anekdote is bijna metaforisch voor de levensloop van beeldend kunstenaar Joep Königs (1958). In zijn studio-appartement van het Ramses Shaffy Huis in Amsterdam vertelt Joep dat zijn jongensdroom alles behalve een romantische tocht was. “Het was afzien, maar ik had het niet willen missen.”

Joep Königs werd geboren in Geldrop en bracht zijn lagere schooltijd door in Heumen, vlak bij Nijmegen. Zijn vader was de zoon van Duitse immigranten en had als ingenieur bij Philips een hoge positie. Zowel de Duitse achternaam als het welgestelde milieu waarin hij opgroeide, hadden veel invloed op hoe de omgeving op het gezin reageerde. “Er was natuurlijk nog veel na-oorlogs sentiment. Dat kwam voor mij vooral op school tot uitdrukking wanneer mijn broer en ik weer eens werden uitgescholden. Dat kwam heel hard aan bij mij.”

Expressief gezin

Joep omschrijft zichzelf als ‘een gevoelige jongen’. De omstandigheden thuis prikkelden deze gevoeligheid overmatig. “Ik ben opgegroeid in een heel expressief gezin. Door het werk van mijn vader verhuisden we op mijn twaalfde van Heumen naar Eindhoven. Dat heeft op mij heel veel invloed gehad. Ik moest heel erg wennen en ik was in mezelf gekeerd. Daarbij gingen mijn ouders na de verhuizing ook vrij snel uit elkaar in een sfeer die op z’n zachtst gezegd ‘niet gezellig’ was. Ik voelde veel druk vanuit mijn vader. Niet dat hij autoritair was, maar door zijn eigen gevoeligheid en oprechte betrokkenheid bij mij, wel heel dominant. Ik was op jonge leeftijd bijvoorbeeld al passioneel aan het tekenen en schilderen. Mijn vader wilde dat aanmoedigen en stuurde mij de hele zomervakantie van de lagere school naar een bevriende kunstenaar, schilder en glaskunstenaar Jaap Min, in Bergen. Het is de vraag of dat goed is voor een jonge jongen. Toch heb ik het idee dat ik door mijn vader ben gaan schilderen. En daar ben ik hem dankbaar voor.”

“Ik ben in de eerste plaats beeldend kunstenaar.”

Atelier en Kaffee

Vanuit zijn atelier in Eindhoven ontwikkelt Joep zich als een zeer productieve schilder met een herkenbare, transparante gouache-techniek. Naast zijn werk als kunstenaar runt Joep tot 1996, samen met een vriend, ‘Kaffee De Groot’ op het Wilhelminaplein in Eindhoven en verhuist daarna naar San Francisco waar hij twee jaar woont en werkt. “Ik hou van de liberale cultuur in Amerika. Het is een neutrale basis voor iedereen, met maximale vrijheid. Mensen zijn er enthousiast als je ergens voor knokt. Ik kreeg er veel aandacht en mijn werk werd er goed verkocht. Maar het is ook een hard land. Ik ging terug om mijn broer, met wie ik altijd heel close ben geweest, te helpen. Hij had een dodelijke ziekte. Die periode heeft ook veel invloed gehad op mijn latere werk.”

Nog zoveel doen

De vraag waarom hij naar het Ramses Shaffy Huis verhuisde valt Joep zichtbaar zwaar. Hij tast de woorden af en formuleert voorzichtig. “Ik heb in mijn leven heel heftige periodes met epileptische aanvallen en absences gehad. Dat werd zo heftig dat ik mij in 2012 heb laten opereren. Het was een 12-uur durende operatie waarbij er tijdens de ingreep testjes werden gedaan. Ik heb dat mede gedaan voor mijn omgeving. Om ze niet lastig te vallen met mijn aanvallen. Sinds de operatie is mijn geheugen slecht gaan functioneren. Ik ben angstiger geworden. Dat het bijvoorbeeld weer gebeurt als er iemand bij is. Maar ook het idee dat er iets in jezelf is waar je geen controle over hebt. En ik wil nog zo veel doen! Uiteindelijk is een onzekere en stressvolle omgeving niet goed voor mij. Mijn gevoeligheid maakt me heel kwetsbaar en ik krijg veel binnen. Dat heeft me veel gebracht in de zin dat ik het tot uitdrukking kan brengen in mijn werk. Maar ik heb een stabiele en rustige omgeving nodig om normaal te kunnen functioneren. Mijn zus heeft me op het pad gezet van het Ramses Shaffy Huis en heeft dat heel goed begeleid. Ik ben in de eerste plaats beeldend kunstenaar. Ik maak nog steeds veel werk en droom van een overzichtstentoonstelling. Ik heb een inspirerende creatieve omgeving nodig om mezelf goed uit te kunnen drukken. Om gelukkig te zijn. Aan de ene kant is Amsterdam voor mij het centrum van kunst en cultuur. Ik houd van de internationale sfeer en je kunt er anoniem zijn. Het Ramses Shaffy Huis biedt mij in die dynamische omgeving een veilige plek zonder stress, met gelijkgestemden.”

Tijdens ons gesprek leest Joep een stukje voor uit een van de vele boekjes met aantekeningen en schetsen. Een schijnbaar terloopse aantekening van tien jaar geleden. Het is een rauwe, poëtische overdenking over het functioneren van zijn geheugen. “Schrijf maar niet alles op wat ik heb verteld. Ik ben een ijdele man.” ▪

"Mensen zoeken het graag dicht bij huis."

Liedy Vennegoor

Lichtenvoorde werkt aan zorgzaam centrum

Over een paar jaar is een deel van het prachtige centrum van het Gelderse Lichtenvoorde in de Achterhoek getransformeerd tot een woongebied voor mensen met een intensieve zorgvraag. Circa honderd mensen met dementie of met een somatische ondersteuningsvraag krijgen er een eigen woning, zodanig geclusterd met andere appartementen en het groene dorpspark dat mensen er veilig kunnen wonen en anderen kunnen ontmoeten. Alles in nauwe verbondenheid met de omgeving waarin ze altijd hebben gewoond en gebruikmakend van hedendaagse technologie en domotica.

Volgens **Liedy Vennegoor**, bestuurder van zorgorganisatie Careaz in Lichtenvoorde sluit dit perspectief naadloos aan op de lokale cultuur: "Onze organisatie is relatief klein en ontstaan vanuit de lokale gemeenschappen binnen onze regio. De mensen zijn hier, ondanks een grote verscheidenheid, erg betrokken met elkaar. Bewoners identificeren zich sterk met het stadje en de omgeving. Er is hier veel bedrijvigheid. Lichtenvoorde heeft een levendig centrum met veel lokale ondernemers en ook vrij veel toonaangevende grote bedrijven in de directe omgeving . Mensen zoeken het dicht bij huis en zijn over het algemeen erg gesteld op kwaliteit. Het bloemencorso hier in Lichtenvoorde is het op één na grootste ter wereld, bijvoorbeeld. Ik vind dat kenmerkend voor deze omgeving. Die lokale gehechtheid, die gezamenlijk doorvoelde identiteit en de ingebakken hang naar kwaliteit zijn ontzettend bepalend voor het totaalconcept dat we hier in Lichtenvoorde willen ontwikkelen."

Vanuit de praktijk

Vennegoor is een enthousiast verteller. Ze straalt plezier uit en is inhoudelijk gedreven en genuanceerd. Ze begon haar carrière als verpleegkundige. Die tijd heeft veel voor haar betekend. Vennegoor: "Ik heb het altijd bijzonder gevonden dat je in korte tijd een intieme band met mensen opbouwt. Je hebt te maken met mensen in een heel kwetsbare positie. Je komt als zorgverlener als vreemde binnen om iemand te ondersteunen en/of te verzorgen. Daar is wederzijds vertrouwen voor nodig. Het is echt een bijzonder mooi vak. Omdat er in mijn tijd een overaanbod was van verpleegkundigen heb ik de keus gemaakt om verplegingswetenschappen te gaan studeren ▸

in Maastricht. Hoewel ik gegrepen was door de praktijk ben ik ook altijd erg geïnteresseerd geweest in de beleidsmatige kant. Die synthese past heel erg bij mij. Na mijn studie ben ik beleidsmedewerker geweest bij de St. Maartenskliniek in Nijmegen en de provinciale kruisvereniging. Heel erg interessant en verdiepend, maar ik miste de praktijk. Op aanraden van mijn man ben ik verpleegkundig afdelingshoofd geworden in een klein ziekenhuis in Velp en sinds veertien jaar ben ik zorgbestuurder. Al die ervaringen zijn voor mij onmisbaar om mijn huidige vak goed te kunnen uitoefenen. Ik vind het belangrijk de alledaagse praktijk te kunnen doorvoelen om een goed bestuurder te zijn. Voor mijn zomervakantie heb ik nog een nachtdienst gedraaid. Het geeft een goede verbinding met de mensen die bij onze organisatie werken. Zeker in tijden van transitie en verandering praten we met elkaar vanuit dezelfde ervaringen en ik weet als bestuurder dat er ontzettend veel aspecten zijn die met elkaar in samenhang moeten worden gebracht."

Volledig perspectief

De herontwikkeling van onze locatie Antoniushove in Lichtenvoorde staat al lang gepland in de meerjarenstrategie van Careaz. Vennegoor: "Het is echt een klassiek verzorgingshuis met kleine zit-slaapkamers, lange gangen en veel algemene ruimten, zoals die overal in Nederland te vinden zijn. Tien jaar geleden hebben we besloten dat de houdbaarheid van het concept korter is dan oorspronkelijk bedacht. We zijn direct versneld gaan afschrijven. Een aantal jaren geleden zijn we begonnen ons te oriënteren op toekomstgerichte woonconcepten aanvullend aan onze kleinschalige woongroepen. We hebben intern veel met elkaar gesproken over wat we willen in combinatie met werkbezoeken bij nieuwe projecten van andere zorgorganisaties in het land. We hadden de ruimte om daar tijd voor te nemen. Een van de laatste bezoeken brachten we aan het project Juliana in Nijmegen waar FAME, samen met ZZG zorggroep, presentaties en rondleidingen organiseert. Het project was net opgeleverd. Er werd een volledig perspectief gepresenteerd van de visie en ervaringen om mensen met een intensieve zorgvraag vanuit een eigen woning ondersteuning te bieden, de organisatie en werkwijze die

"De synthese van praktijk en beleid past goed bij me."

daarbij past, de financiële arrangementen die mogelijk zijn binnen de Wet langdurige zorg, de contractuele uitgangspunten met de woningcorporatie en het ontwikkelproces. Ondanks het gedachtegoed dat we zelf al hadden ontwikkeld, gaf dit perspectief ons toch nog nieuwe inzichten."

Eigen appartement als basis

"Onze eigen zoektocht heeft me geleerd dat het bedenken en realiseren van een inhoudelijk en toekomstgericht totaalconcept erg complex is. Wat we vijftien jaar geleden een geweldige verbetering vonden – het realiseren van kleinschalige woongroepen in de wijk – is toe aan een vervolg. De discussie over het aantal bewoners in een woongroep en locatie is wel gevoerd. We staan nu voor een, in mijn ogen, meer kwalitatieve vraag en opgave. Niet in de laatste plaats ingegeven door de roep vanuit de maatschappij naar een verdere verbetering van de verpleeghuiszorg en de (technologische) mogelijkheden die we daar nu voor hebben. Onze nieuwe visie is haalbaar. Dat onderstreept het project in Nijmegen nog eens. We kunnen mensen met een intensieve zorgvraag heel goed ondersteunen in een zo gewoon mogelijke woonsituatie, zonder gesloten deuren, met een eigen appartement als basis."

Partner in het proces

"We zijn daarom met FAME in gesprek gegaan om te verkennen met welke vervolgstappen we het nieuwe woonproject in Lichtenvoorde kunnen realiseren. Ik was ervan overtuigd dat we echt een partner in het proces nodig hadden. We weten zelf best veel, maar kunnen dit niet op eigen kracht. Je alleen maar laten adviseren op een aantal onderwerpen is niet voldoende. Je moet een visionair ontwikkelteam formeren met alle disciplines die nodig zijn om tot een integraal concept te komen en het project te realiseren. We zijn gestart met een traject, waarbij we met ondersteuning van FAME een visiedocument en een haalbaarheidsplan hebben ontwikkeld. Daar hebben we een brede doorsnee van onze organisatie bij betrokken, inclusief afgevaardigden van de cliënten(raad) en de raad van toezicht. Ook de gemeente hebben ▸

we direct bij de visievorming betrokken. Het plaatselijke bestuur is een belangrijke partner in het vraagstuk hoe we in onze gemeente omgaan met kwetsbare burgers. In dat proces kom je elkaar zo af en toe echt tegen op de concretisering van abstracte visionaire uitgangspunten. Je bent het heus niet altijd met elkaar eens over de praktische oplossingen. Het is een traject waarin je erachter komt of je écht partners van elkaar kunt zijn in het traject. En daarmee bedoel ik dat je gezamenlijk, door discussie over de inhoud, uiteindelijk kunt komen tot iets wat beter is dan jezelf had gedacht. Het is heel fijn dat FAME zich echt aan de inhoud en het project committeert. Dat is extra goed voelbaar op het moment dat het spannend wordt in het proces en ze proactief naar inhoudelijke oplossingen zoeken. Samen streven naar inhoud en kwaliteit. Weten waarover je praat en duidelijke keuzes durven maken, dat is wat ons bindt. We hebben in een jaar tijd toegewerkt naar een goedgekeurd plan bij de gemeente dat ook veel draagvlak binnen de eigen organisatie heeft gekregen. Daar ben ik best trots op."

Samen delen we de zorg

"De basis van het nieuwe concept is dat mensen met een intensieve zorgvraag in hun eigen stadje naar een woning kunnen verhuizen waar de nodige ondersteuning aanwezig is. Dat is voor iedere bewoner weer anders. Het maakt bijvoorbeeld nogal wat uit of je drie dochters in de buurt hebt wonen die er voor je willen zijn of dat je een heel broos netwerk hebt. En de een is van nature meer op zichzelf en de ander heeft het altijd al prachtig gevonden om vooral veel contacten te hebben. Ook inkomen kan in verband met de eigen bijdrage een rol spelen in de manier waarop mensen hun zorgindicatie willen verzilveren. Waar het ons om gaat is, dat we die individuele keuzes en voorkeuren als uitgangspunt nemen in de ondersteuning. Iedereen krijgt een eigen appartement en kan vanuit die basis het leven leiden en de ondersteuning krijgen die persoonlijk past. Dat kunnen we overigens niet alleen. We hebben veel vrijwilligers en een nauw contact met mantelzorgers en familie. 'Samen delen we de zorg', is ons motto."

"We wilden een echte partner in het proces."

Maximaal uitnodigend

"Dit uitgangspunt houdt voor ons ook in, dat we werken aan een natuurlijke verbinding met het stadje zelf. Als mensen verhuizen is dat inclusief hun eigen opgebouwde netwerk. Kerk en verenigingen blijven gewoon deel uitmaken van het leven van mensen en dat faciliteren wij actief. We richten de ontmoetingsplekken in het gebouw zo in, dat er ruimte is voor privacy en beschutting, maximaal uitnodigend naar de lokale gemeenschap omdat we er onderdeel van zijn en willen blijven." ▪

In zorgvastgoed kun je niet wonen

We moeten af van het idee dat je als woningcorporatie zorgvastgoed bouwt wanneer je bouwt voor mensen die lichamelijk of geestelijk extra zorg nodig hebben. De concepten Beschermd Wonen en Wonen met een Plus zijn gewoon een differentiatie in de eigen woningvoorraad. Hiervoor gelden dezelfde criteria als voor reguliere woningbouw. Je bouwt dus niet voor een zorgorganisatie, maar voor je eigen huurders die een andere woning nodig hebben. Bovendien: in zorgvastgoed kun je niet wonen. Vanuit deze visie ondersteunt FAME woningcorporaties die willen werken aan een toekomstbestendige woningvoorraad.

De (financiële) haalbaarheid van woonvormen voor mensen met een zorgvraag is regelmatig in het geding omdat het nog met regelmaat als bedrijfsonroerendgoed (BOG) of maatschappelijk onroerend goed (MOG) wordt gelabeld. Alleen de eengezinswoningen en de drie- tot vierkamerappartmenten staan als reguliere woonproducten in de boeken en voldoen aan de criteria van 'diensten van economisch en algemeen belang (deab), de kerntaak waarop corporaties worden beoordeeld. Die indeling is een gevolg van de Woningwet uit 2015. Bedrijfsonroerendgoed wordt in twintig jaar afgeschreven en woningen in veertig jaar. Dit maakt voor de berekening van het rendement een enorm verschil. Bekijken we beschermde woonvormen als sociale huurwoningen, dan zijn deze woonvormen wel haalbaar.

In diezelfde Woningwet staat ook dat wonen en zorg een kerntaak is van corporaties. Met de huidige woningvoorraad is die taak niet te vervullen. Er is differentiatie op de woningmarkt nodig voor nieuwe doelgroepen die behoefte hebben aan betaalbare, compacte en toegankelijke woningen, vaak in een beschutte omgeving. Die behoefte groeit door de vergrijzing, toename van het aantal eenpersoonshuishoudens (75+), de afbouw van de intramurale AWBZ/Wlz en uitstroom uit de GGZ. Daar komt bij dat overheidsbeleid is gericht op langer zelfstandig wonen. Beide ontwikkelingen hebben consequenties voor de opgave van woningcorporaties. Ook deze feiten verhogen de urgentie om een compacte tweekamerwoning in een beschutte of beschermde woonomgeving te zien als regulier woonproduct (deab) en niet meer als BOG of MOG. De kerntaak wonen en zorg is zo gegarandeerd beter te vervullen.

Ik pleit dus voor een complete omslag in denken en strategie binnen woningcorporaties. Je bouwt niet voor een zorginstelling of zorgorganisatie. Nee, je bouwt voor je eigen huurders. Lang niet al die huurders kunnen in hun huidige woning blijven wonen als ze te maken krijgen met dementie of complexe fysieke zorgvragen. Dat is het uitgangspunt voor wonen, niet 'zolang mogelijk thuis' maar altijd je eigen huis. ▪

Anneke Nijhoff
conceptontwikkelaar FAME

Maarten Hageraats

Ik heb met Maarten Hageraats en zijn begeleider, Hanz Daniel van Zorggroep Amsterdam Oost, afgesproken in de sociëteit van het Ramses Shaffy Huis. Hij rijdt binnen met zijn scootmobiel. Tijdens het voorstellen gok ik zijn leeftijd totaal verkeerd: een jaar of veertig, vijfenveertig. Maarten is 59, maar heeft een jongensachtige levenslustige uitstraling. Hij heeft er zin in. Het belooft een mooie ontmoeting te worden.

"Oké... doorgaan!"

"Na je hersenbloeding ben je ineens je ziekte. Maar ik wil aangesproken worden op wat ik het liefst doe."

Negen jaar geleden werd Maarten getroffen door een hersenbloeding waardoor hij halfzijdig verlamd is geraakt en heel moeilijk kan praten. Na een revalidatieperiode van een half jaar ging Maarten op IJburg wonen op een locatie voor beschermd wonen voor 'mensen met een niet-aangeboren hersenletsel'. Toch kon hij in de zes jaar dat hij daar woonde zijn draai niet vinden. "Saai!", is de bondige beschrijving die hij er voor heeft. Hanz Daniel is aangeschoven om Maarten aan te vullen als hij zich niet goed kan uitdrukken, maar dit blijkt tijdens het gesprek niet nodig. We hebben de tijd. Als Hanz af en toe bijspringt om aan te vullen of te verduidelijken wordt hij met lichte irritatie gemaand dat vooral niet te doen: "Ik kom er zelf wel uit!"

Maarten zoekt naar woorden om zich uit te drukken in korte formuleringen. Zijn wijsvinger gaat regelmatig met een glimlach omhoog ten teken dat de zinsconstructie bijna voltooid is. Hij werd geboren in Apeldoorn en woonde met zijn ouders vervolgens in Arnhem en Bussum, waar hij vanaf zijn vijfde jaar heeft gewoond. Hij kon goed leren. Ging naar het VWO maar hield het na het vijfde jaar voor gezien. "Geen zin meer", lacht hij. Hij vertrok liftend naar Israël, woonde in Griekenland, in Frankrijk. "Beetje werken, gitaar spelen, sinaasappels plukken." Maar een zwervend bestaan vervulde hem uiteindelijk niet. "Ik werd ongelukkig. Ik kende mezelf niet. Op mijn 22e ging ik bij de Bagwan en woonde enige tijd in Heerde", lacht Maarten. "Aparte tijd".

Maarten werkte als filmregisseur tot hij de fatale hersenbloeding kreeg. "Daarna ben je ineens je ziekte", vertelt Maarten. "Je woont met mensen die dezelfde aandoening hebben, je kunt je beroep niet meer uitoefenen en je wordt wat bezig gehouden. Je moet geluk hebben dat er iemand woont waar je een klik mee hebt'."

Maarten meldde zich aan bij het Ramses Shaffy Huis. Muziek maken was altijd een leuke hobby, maar werd na de hersenbloeding steeds belangrijker. Hij ging zelf teksten schrijven bij zijn eigen muziek en zocht contact met andere muzikanten om mee samen te werken. "Ik wil aangesproken worden op wat ik het liefst doe", vertelt Maarten. "Door de attaque kan er veel niet meer in de communicatie, maar door de muziek juist wel. Ik voel me er heel relaxed bij. We zijn hier als kunstenaars bij elkaar. Je inspireert elkaar. Je zit in een sfeer van oké .... Doorgaan! Dat is belangrijk. Je hebt publiek en je kunt elkaar helpen." Hanz Daniel lacht. "Dat is toch mooi!" In april 2018 bracht Maarten zijn eerste CD uit met eigen Nederlandstalige muziek. Hij werkte daarvoor samen met jazzpianist Cajan Witmer. Naar verwachting verschijnt begin 2019 een volgende CD met een zelfgeschreven repertoire.

Hanz kan het zich goed voorstellen. Hij is zelf beeldend kunstenaar en weet hoe belangrijk het is om de manier waarop je je in de kunst wilt uitdrukken kunt delen met anderen. Op de vraag wat Hanz voor hem betekent is Maarten wederom resoluut: "Klik!" De relatie is wederzijds. "We luisteren naar elkaar. We vinden het allebei mooi om over dingen te praten die ons bezighouden. Dat gaat vaak heel diep. Over de dood, over waanzin. Als ik huil, is het omdat ik me wel eens alleen voel. Kunstenaars zijn ook enorme individualisten", zegt Maarten. "Daarom is Hanz belangrijk voor me. Niet om me praktisch te helpen, maar om ideeën en visies uit te wisselen."

Corbijn staat klaar om foto's te maken. Ik vraag of hij nog wat voor ons wil spelen. "Boek halen", zegt Maarten en komt even later terug met tekst en muziek. Met één hand bespeelt hij de piano. Het is wonderbaarlijk. Terwijl tijdens het gesprek de woorden moeilijk kwamen, vloeien de zinnen nu moeiteloos samen met de melodie en vertelt Maarten zijn verhalen." ▪

Beschermd Wonen Van Lenthof Nuenen

Savant Zorggroep ontwikkelde en realiseerde in samenwerking met FAME Planontwikkeling het woonconcept Beschermd Wonen voor mensen met een intensieve zorgvraag in het centrum van het mooie dorp Nuenen. Bewoners wonen er op basis van scheiden van wonen en zorg in de middeldure huur. Eind 2017 werd het project feestelijk opgeleverd en in gebruik genomen door 30 bewoners met dementie.

"Mensen met dementie kunnen zich er goed oriënteren en er kan intensieve zorg geleverd worden."

Beschermd Wonen Van Lenthof Nuenen

Zorggroep Almere: hoe kleine observaties leiden tot grote veranderingen

"Doen we de dingen omdat we het gewend zijn, of omdat het gewenst is?"

"Na de samenvoeging van twee woonzorglocaties ontvouwt zich op de nieuwe locatie aan de koffietafel een interessant schouwspel. Aan de ene helft van de tafel schonken de mensen hun eigen koffie in, al dan niet met suiker en melk. De andere helft zat te wachten totdat iemand van de zorg dat voor hen ging doen omdat ze het zelf niet konden". Het is één van de kleine anekdotes die ter sprake komen in een gesprek met bestuurder **Steven Han** en directeur **Rob Kusters** van Zorggroep Almere over de ingrijpende transitie waar de zorggroep zich op voorbereidt: een toevoeging van 600 woningen volgens het concept Beschermd Wonen.

Het zijn niet de grote bevlogen verhalen of abstracte visionaire vergezichten waarmee beide mannen de koers van de organisatie illustreren. Het gaat over de zoektocht die het in de praktijk is, over de dagelijkse werkelijkheid. Die wordt weerspiegeld in het gesprek dat we met elkaar hebben over de vraag hoe de zorggroep zich vanuit een visie op de toekomst heeft voorbereid op de transitie-opgave voor de verpleeghuiszorg in Almere.

Taakopvatting

Het waren in de afgelopen jaren een reeks van dit soort kleine observaties die bij zowel Han als Kusters iets in beweging brachten. "Ik weet nog dat ik bij die koffietafel dacht, dit is toch gek!", vertelt Steven Han. "Het is gewoon geïnstitutionaliseerd gedrag. Als je daar op doorredeneert, dan is ook de verzorgende er in haar taakopvatting van overtuigd dat ze koffie moet inschenken voor de mensen, omdat ze het immers zelf niet kunnen. Zo zijn er nog heel veel voorbeelden te geven van dingen die we voor bewoners doen, waarbij je de vraag kunt stellen of we dat doen omdat we het gewend zijn of omdat het gewenst is".

Een van de gevolgen van deze inzichten binnen de zorggroep is, dat er langzaam is toegewerkt naar een meer individuele benadering van bewoners. Kusters: "Zoals gebruikelijk bij zorgorganisaties waren ook wij ingesteld op een algemeen aanbod van zorg en activiteiten voor onze bewoners. En we dachten natuurlijk dat het goed was. Alles werd en wordt met de beste intenties gedaan. Maar met die manier van werken waren we wel zélf het middelpunt en niet de bewoner. Als iets vanuit dat eigen perspectief efficiënter kon, dan werd dat gewoon gedaan, want dat was goed. Voor iedereen koffie inschenken is dan misschien ook wel gemakkelijker dan het iedereen zelf te laten doen. Toch is de visie omgebogen naar het ondersteunen in wat mensen nog gewoon zelf kunnen. Dat is in de praktijk een hele omslag. Zowel voor onze organisatie als voor onze klant en zijn eigen netwerk. Waar we naar toe willen is dat de eigen keuzes en mogelijkheden van onze klanten centraal staan. Wij hebben de overtuiging dat het mensen vitaler houdt dan zaken over te nemen. Daarin is er ook een nauwe afstemming met het persoonlijke netwerk van onze klant, want we moeten er ook voor oppassen dat we niet de vitaliteit uit het netwerk halen met onze manier van werken. We bepalen als zorgorganisatie steeds bewuster onze eigen grenzen vanuit die visie. Daarin staat de vitaliteit van de klant en zijn netwerk voorop'.

Minder geld

"Bij die verkenning spelen uiteraard ook ontwikkelingen als het terugdringen van de financiële middelen door de overheid", vervolgt Han. "Er wordt steeds minder vergoed, mensen krijgen steeds meer keuzevrijheid binnen de Wet langdurige zorg en het zorgkantoor stuurt op een inperking van het aantal zorgplaatsen, terwijl wij zien dat de wachtlijsten steeds langer worden. Je weet dat doorgaan met werken op de manier waarop je het gewend bent voor steeds minder geld gewoon niet ▶

"Hetzelfde blijven doen voor steeds minder geld is gewoon niet mogelijk."

mogelijk is. Als we toch mensen in een uiterst kwetsbare positie op de beste manier willen blijven ondersteunen, moeten we het dus anders gaan organiseren. Maar hoe? Dat is best een ingewikkeld vraagstuk."

Integrale visie

Het ontwikkelen van een nieuwe visie op woonzorgcentrum De Overloop in Almere, in samenwerking met Woonzorg Nederland, zorgde voor een versnelling in de beeldvorming. Het gebouw is conceptueel sterk verouderd en met Woonzorg Nederland werd gezocht naar een oplossingsrichting. Steven Han: "Op initiatief van Cees van Boven van Woonzorg Nederland werden Anneke Nijhoff en Nico Schokker van FAME bij het traject betrokken. We kwamen er onderling niet gemakkelijk uit. Onder leiding van Anneke hebben we een integrale visie ontwikkeld. Hierin kwamen allerlei zaken naar voren waar wij ook al mee bezig waren, alleen werd het perspectief veel breder getrokken dan wij tot dan toe hadden gedaan. Welke betekenis heeft de veranderende klantwens en de koers van de overheid op alle aspecten van een woonconcept? Het mooie van dat traject was, dat wij als Zorggroep Almere een heel breed gemeenschappelijk inzicht ontwikkelden. Het poetste onze blinde vlekken weg". Rob Kusters: "Het traject gaf inzicht en versnelling in ons eigen denken. En in aansluiting op de ontwikkelde visie is het project onderwerp geworden van de 'Who cares'-prijsvraag. Daar hebben we aan meegedaan, onder andere samen met Woonzorg Nederland. We werden één van de vijf winnende inzendingen. We geven betekenis aan de verbinding van het woonconcept voor mensen met een intensieve zorgvraag met de bestaande sociale infrastructuur van de wijk. Het leverde ook voor ons een nieuwe manier van denken op over de rol van onze woonconcepten in de samenleving".

Zorggroep Almere is 'Altijd Thuis'

In vervolg op het traject werd FAME gevraagd de organisatie te begeleiden in het formuleren en vaststellen van visie en strategie voor de hele organisatie. De visie is vastgelegd in het visiedocument 'Altijd Thuis'. Voor het hele verzorgingsgebied is uitgebreid marktonderzoek gedaan en is de meerjaren-planbehoefte gedefinieerd. Vervolgens zijn twee woonconcepten uitontwikkeld: Beschermd Wonen als alternatief voor het traditionele verpleeghuis voor mensen met een intensieve zorgvraag en Wonen met een Plus voor mensen die een samenhangend pakket van wonen, ontmoeten, welzijn, zorg en diensten nodig hebben om zelfstandig te kunnen wonen.

Rob Kusters: "In de loop van de samenwerking met FAME werd het voor ons duidelijk dat we in essentie dezelfde visie hebben over hoe we mensen willen ondersteunen met intensieve zorg en diensten. Die komt erop neer dat we het eigen leven van iedere bewoner centraal stellen en met zorg en ondersteuning aansluiten waar de bewoner, familie of vrienden dat zelf niet meer kunnen. We trekken de consequenties van deze visie zo ver mogelijk door. Bijvoorbeeld door al onze klanten een eigen woning te bieden. Vervolgens hebben onze klanten keuzevrijheid hoe ze hun indicatie willen verzilveren, volgens het huidige wettelijk kader. Voor de ontwikkeling van de woonconcepten baseren we ons op de woonvormen die FAME, samen met diverse zorgorganisaties, in de afgelopen tien jaar in het land heeft ontwikkeld en gerealiseerd."

Steven Han vult aan: "dat is een bewuste keus geweest. Wij hebben als zorggroep al veertig jaar ervaring met de ontwikkeling en de exploitatie van eerstelijnsgezondheidscentra. Die concepten hebben wij een aantal jaren geleden zelf herijkt. Dat is een behoorlijk complex proces. Het kost veel tijd en veel geld. Vervolgens moet je na realisatie ook nog de kinderziekten eruit halen. Toen wij een rondleiding kregen bij een aantal woonvormen ten behoeve van beschermd wonen die FAME in samenwerking met ZZG zorggroep in Nijmegen heeft ontwikkeld, hadden we het gevoel dat we in onze eigen visie rondliepen. Dan heb je een fundamentele basis die voor het vervolg een lange doorlooptijd voorkomt en veel kosten bespaart."

Handjes vasthouden

Dat er tussen de wens -in de vorm van visie en programma's van eisen- en de daadwerkelijke realisatie nog een hele stap zit, daar zijn beide mannen het uit eigen ervaring wel over eens. En dan gaat het niet alleen over 'de stenen'. Steven Han: "We willen met onze woonconcepten echt onderdeel zijn van het dagelijkse leven in de wijken. Dat sluit gelukkig helemaal aan op de visie die verwoord is in het coalitieakkoord van de gemeente onder de titel: Liefde voor Almere. Maar om dat daadwerkelijk waar te maken, moet je 'elkaars handje goed blijven vasthouden' tijdens het ontwikkelproces. Dat geldt voor de medewerkers in onze eigen organisatie, van de gemeente, de maatschappelijke organisaties, het zorgkantoor, de corporatie en de belegger. Iedereen moet vanuit hetzelfde perspectief de eigen rol en verantwoordelijkheid nemen om te komen tot een goed functionerend geheel. En niemand kan achterover leunen. Het vergt een hele actieve houding van iedereen. Maar het werkt wel! Het zorgkantoor is bijvoorbeeld blij met onze koers en geeft aan dat ze het mooi vinden hoe wij het zien. Het is niet meer wij-zij. Dat is ook wel eens anders geweest."

Voor de realisatie van de nieuwe projecten heeft de zorggroep een goede band ontwikkeld met beleggers. Steven Han: "We hebben van oudsher goede relaties met de plaatselijke woningcorporaties. Met De Alliantie hebben we samen bijvoorbeeld 'De Toonladder'. Op basis van scheiden van wonen en zorg verhuurt de corporatie de woningen aan de mensen en wij leveren de 24-uurszorg. Uit het marktonderzoek van FAME blijkt een grote behoefte aan woonconcepten in de middel-dure huur. Meer dan 50% van de mensen in Almere met een CIZ-indicatie, heeft een dusdanig inkomen dat een VPT en scheiden van wonen en zorg financieel aantrekkelijker is en meer keuzevrijheid biedt, dan een intramuraal aanbod. Voor dat segment hebben wij met FAME en Syntrus Achmea Real Estate & Finance dit jaar een ontwikkelovereenkomst gesloten. Syntrus heeft zich aan onze visie verbonden en stelt zich actief op. Dit versterkt de haalbaarheid van onze ambities enorm. We zijn nu echt aan het versnellen. Dat geeft veel positieve energie." ▪

"We zijn nu echt aan het versnellen. Dat geeft veel positieve energie."

Steven Han

Rob Kusters

vragen voor Ria Rutten en Wilma Pouwelse

ZZG zorggroep (regio Nijmegen) ontwikkelde in nauwe samenwerking met FAME het concept Beschermd Wonen voor mensen met een intensieve zorgvraag. Het concept is een volwaardig alternatief voor het traditionele verpleeghuis. Mensen wonen in een eigen appartement met een eigen zitkamer, keuken, slaapkamer en badkamer. Het appartement zit zo in elkaar dat mensen met dementie zich er goed kunnen oriënteren en intensieve zorg verleend kan worden. De woningen zijn geclusterd rondom een straatje, pleintje en een buurtkamer, dus mensen kunnen op eigen gelegenheid hun woning verlaten om anderen te ontmoeten of mee te doen aan activiteiten. De manier waarop een woonetage ruimtelijk is georganiseerd geeft het kleine team voldoende gelegenheid bewoners veilig en individueel te ondersteunen.

De ontwikkeling van het integrale woonconcept voor wonen, ontmoeten, welzijn, zorg en diensten bij ZZG ging in 2007 van start. In 2012 namen bewoners en medewerkers de eerste woonlocatie in Groesbeek in gebruik. In het werkgebied van ZZG zorggroep zijn inmiddels zo'n 650 appartementen in gebruik genomen.

Al vanaf de opening van de eerste locatie tonen zorgorganisaties, woningcorporaties en beleggers veel belangstelling voor het nieuwe woonconcept. ZZG en FAME organiseerden al tientallen rondleidingen. Locatiemanagers Wilma Pouwelse en Ria Rutten beantwoordden al heel wat vragen van collega's uit het land.

Wat zijn de vijf meeste gestelde vragen over de inzet van het Volledig Pakket Thuis (VPT), vroegen we aan Wilma Pouwelse. Aan Ria Rutten vroegen we welke vijf vragen het meest gesteld worden over de cultuuromslag bij medewerkers en familie.

Ria Rutten

Locatie Campanula, Lent

1. Hoe maak je de omslag met je medewerkers?

Ria Rutten: "Het uitgangspunt is dat we de mensen die hier wonen ondersteunen in de eigen regie. Omdat iedereen een eigen appartement heeft, is het net als thuis. Dat maakt het voor onze medewerkers minder ingewikkeld om te bedenken wat 'normaal' is. We hebben een intern opleidingstraject voor de medewerkers en organiseren samen met Anneke Nijhoff ook bijeenkomsten voor familie. Eigenlijk is de familie onderdeel van het team. We zijn als familie en medewerkers met elkaar in gesprek over hoe we ondersteuning bieden, wat belangrijk is en wie wat doet. Doordat mensen hier in de basis gewoon wonen is het veel natuurlijker om je visie waar te maken."

2. Maken mensen écht gebruik van hun appartement?

"Dat verschilt echt per persoon. De een zoekt gezelschap en gezelligheid en de ander vindt het juist fijn om in de eigen woning rond te scharrelen. Het woongebouw biedt onze bewoners volop gelegenheid anderen te ontmoeten. En komt de familie logeren, dan kan dat fijn in het eigen appartement."

3. Vereenzamen bewoners niet in hun appartement?

"Mensen wonen in kleine wooncluster van acht appartementen. De medewerkers kennen de mensen die hier wonen goed en hebben door de manier van clustering ook goed zicht op wat mensen doen. Ik heb nog nooit gezien dat iemand eenzaam zat te wezen in het eigen appartement. Mensen komen doorgaans gewoon zelf naar de buurtkamer en soms worden ze even opgehaald. Het gaat eigenlijk op een heel natuurlijke manier."

4. Hoe zit het met de personele formatie?

"De welzijnsraad met familie speelt een belangrijke rol in dit woonconcept met eigen appartement. We maken familie bewust van wat we als zorgorganisatie wel en niet kunnen bieden. Hoeveel uur zorg per week er in het tarief van een ZZP 5 zit, bijvoorbeeld. Daar is niemand zich van bewust, ook de eigen medewerkers niet. Maar zodra dat duidelijk is, wil iedereen z'n schouders er graag onder zetten. Vervolgens bespreken we samen hoe we de bewoners willen ondersteunen. Er zitten zes mensen in de welzijnsraad en per woonetage hebben we een werkgroep welzijn die heel praktisch activiteiten organiseert en coördineert. Het proces om met families deze manier van wonen vorm te geven, gaat altijd door. Als je hier komt wonen, verwachten we dus wel iets van je. Niet iedereen kan evenveel doen of is overal toe in staat, dus het blijft zoeken. Bijzonder is wel, dat wij totaal geen last hebben van personeelstekort. Onder het personeel van ZZG hebben we in korte tijd een goede naam opgebouwd. De sfeer hier is heel ontspannen. Dat ervaren zowel bewoners als medewerkers. Ik heb hier zelfs een wachtlijstje voor medewerkers en dat heeft echt te maken met deze woonvorm."

5. Wat zijn de voordelen van jouw eigen betrokkenheid?

"Ik ben vanaf het eerste initiatief actief betrokken geweest bij de ontwikkeling van dit woonconcept. Ik heb alle argumenten vanuit medewerkers, cliëntenraad, vastgoedontwikkeling en Raad van Bestuur kunnen doorleven. Er is natuurlijk veel discussie geweest omdat het destijds echt om een totaal nieuw gedachtegoed ging. De basisgedachte, dat we mensen met een intensieve zorgvraag in een eigen woonsituatie willen ondersteunen, staat als een huis. Het mooie is, dat je toch altijd weer op zoek bent naar manieren om het nóg beter te doen."

"Ik heb hier een wachtlijstje voor medewerkers."

Wilma Pouwelse

Locatie Mariëndaal, Groesbeek

1. Wat is het verschil in werken tussen een VPT en een ZZP?

Wilma Pouwelse: “Wat compleet anders is, is dat de familie bij een VPT echt eigenaarschap ervaart over het gehuurde appartement. Ze huren het zelf en doen de verhuizing en de inrichting. Of iemand er kort of lang woont, maakt geen verschil. Het geeft kwaliteit van leven. Het leidt tot ander gedrag. Vraag je als familie zelf de huursubsidie aan, dan doet dat iets met je. Ik zie ook dat mensen blijven logeren. Dat is echt een van de effecten van meer gevoel van eigenaarschap.”

2. Is een VPT in de praktijk betaalbaar?

”Samen met FAME hebben we ‘huishoudboekjes’ gemaakt die inzicht geven in de inkomsten en uitgaven die mensen van verschillende inkomensniveaus hebben.. Het uitgangspunt is dat het wonen voor alle inkomensgroepen betaalbaar moet zijn. Daarin moeten we familie van bewoners wel de weg wijzen en voorlichten. Die informatie maakt standaard deel uit van ons introductieprogramma. Voor bewoners is het dus betaalbaar en de zorgexploitatie is in de praktijk iets gunstiger dan intramuraal.”

3. Wat heb je hier naast wonen verder nog te bieden?

”Iedere bewoner heeft zijn eigen tweekamerappartement met een woonkamer, keuken, slaapkamer en badkamer. We hebben ook een gezamenlijke woonkeuken en een buurtkamer. Er is volop ruimte om elkaar te ontmoeten en voor gezamenlijke activiteiten.”

4. Hoe zit het met de schoonmaak en de was?

"Schoonmaak en was regelen de mensen zelf. Wij geven de vergoeding die hiervoor in het zorgtarief zit terug aan de bewoners. Sommigen huren een bedrijf in, anderen maken gebruik van de wasmachineaansluiting. Dat gebeurt eigenlijk het meest. Wassen en schoonmaken is vaak een belangrijke en leuke activiteit om samen te doen. Mensen maken nu keuzes die echt bij de persoonlijke situatie passen."

> "Mensen gedragen zich hier echt anders."

5. Kunnen mensen hier tot het einde blijven wonen?

"We hebben hier al heel wat collega's uit het land op bezoek gehad en we krijgen eigenlijk altijd de opmerking dat de mensen die hier wonen 'lichter' zijn dan bij hen. Maar dit is gewoon een volwaardig alternatief voor het traditionele verpleeghuis. De mensen die hier wonen hebben een ZZP 5 of 7. Toch voelt het hier echt anders. Als je het hebt over dementie, dan vallen wij hier niet onder de BOPZ (Bijzondere Opnemingen in Psychiatrische Ziekenhuizen) zoals het traditionele verpleeghuis, maar onder de WGBO (Wet op de Geneeskundige Behandel Overeenkomst). We hebben hier dus geen collectieve vrijheidbeperkende maatregelen, maar wel individuele afspraken over wat kan of niet kan. Mensen die hier wonen gedragen zich echt anders. Ze zijn minder onrustig, dwalen minder en gebruiken minder medicijnen. En we hebben het nog nooit meegemaakt dat iemand hier niet kon blijven wonen tot het einde."

Mevrouw Kikkert

"Als ik nu nog in mijn oude huis zou wonen, zou ik gaan piekeren en me eenzaam voelen", zegt mevrouw Kikkert. Door een herseninfarct (CVA) is ze halfzijdig verlamd en kan ze moeilijk lezen en schrijven. Ze verhuisde dit jaar naar het nieuwe Molenhoeve in Sint Pancras. Een woongebouw voor mensen met een intensieve zorgvraag.

We hebben een gesprek in het appartement van Mevrouw Kikkert (1935) op de derde woonlaag, met uitzicht op de dorpsstraat van Sint Pancras. Dochter Simone zet koffie. Het appartement is gezellig ingericht met een eettafel, een zithoek, een aparte slaapkamer en een ruime badkamer. Op het dressoir staan familiefoto's.

Mevrouw Kikkert is een geboren Alkmaarse, maar woonde vierenveertig jaar lang met haar man, zoon en dochter in Sint Pancras. "Er werd hier nieuw gebouwd en het is een heel leuk dorp, onder de rook van Alkmaar, waar we met ons jonge gezin wilden wonen. In het dorp kennen de mensen elkaar, loop je gemakkelijk bij elkaar naar binnen, zeker als je nog jonge kinderen hebt en de familie woont dichtbij. We hebben hier altijd heel fijn gewoond. Ik ben geen vrouw van grote dromen. Kijk niet heel ver naar voren. Daardoor kan ik genieten van kleine dingen die voorbijkomen in het leven."
In 2010 werd een aneurysma geconstateerd waar ze in 2012 aan is geopereerd. "In de nacht na de operatie kreeg ik een zwaar CVA waarvan ik meer dan een half jaar moest revalideren." Simone: "Mijn vader was in die tijd al lichtelijk aan het dementeren. Nog niet heel erg. Gewoon dat je merkte dat hij wat vergeetachtig werd. Omdat mijn moeder in het ziekenhuis lag en daarna naar een revalidatiecentrum moest, ging mijn vader heel snel achteruit. Na tien dagen ging het al niet meer. Hij verdwaalde in het dorp en kon niet meer alleen zijn." "Het was een moeilijke winter", vult mevrouw Kikkert haar dochter aan.

Alleen thuis wonen ging niet meer. Vader kreeg een indicatie voor intramurale zorg en ze verhuisden naar Buitenzorg, een verzorgingshuis in Zuid Scharwoude. "Ook na het overlijden van mijn man woonde ik daar heel plezierig", vertelt mevrouw Kikkert. "Het was een kleine kamer waar het bed in de woonkamer stond, maar de sfeer beviel me heel goed. Er werd van alles georganiseerd. ▸

'Ik ben geen vrouw van grote dromen'

Daar houd ik wel van. En dat we niet in Sint Pancras woonden vond ik toen niet zo erg. Dementie brengt ook hele vervelende dingen met zich mee. Daar confronteer je mensen die je goed kent toch niet graag mee. In Buitenzorg had ik daar niet zo'n last van. Ik kende de mensen daar niet al m'n halve leven. Ik had er graag willen blijven wonen, maar het verzorgingshuis moest grondig worden verbouwd, waardoor ik tijdelijk ergens anders moest gaan wonen. Daar had ik beslist geen zin in. Omdat Molenhoeve hier in Sint Pancras net nieuw was, kreeg ik van Magentazorg de mogelijkheid om hier te gaan wonen. Het leek me wel wat om terug te gaan naar m'n oude dorp."

Het project Molenhoeve is vervangende nieuwbouw voor het oude Molenhoeve in het centrum van het dorp en bedoeld voor mensen met een intensieve zorgvraag. Het is de visie van Magenta dat mensen zo lang mogelijk in de eigen omgeving kunnen blijven wonen. Ook als thuis wonen niet meer gaat om welke reden dan ook. Vandaar dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen mensen met dementie en mensen met een somatische ondersteuningsvraag. Het woonconcept gaat uit van zelfstandige tweekamerappartementen die zodanig zijn ontworpen dat ook mensen met dementie zich goed kunnen oriënteren. De woningen zijn voorbereid op het scheiden van wonen en zorg in de sociale huur. Het is een alternatief voor het traditionele verpleeghuis. De basis is zelfstandig wonen, met persoonsgerichte ondersteuning.

Mevrouw Kikkert: 'Het is wel wennen. Het wonen hier is perfect. Een mooi appartement waar ik prachtig kan wonen en waar ik bezoek kan ontvangen. Een mooi gebouw, midden in het dorp met een prachtige tuin. Maar ik ben in Buitenzorg gewend dat er van alles wordt georganiseerd. We waren daar veel meer met elkaar in de algemene ruimte. Ik kende de meisjes daar goed en ze kenden mij. Als ik daar in m'n kamer op een knopje drukte kreeg ik iemand aan de lijn. Hier komt er iemand naar m'n woning. Dat is vaak helemaal niet nodig. De zorg is hier wat formeler. Er zijn ook nog wel wat dingen in mijn appartement die veranderd moeten worden. De koelkast staat op de verkeerde plek. Die krijg ik bijna niet zelfstandig open. Het heeft tijd nodig om die sfeer er weer in te krijgen hier. Daarover moeten we toch in gesprek met Magenta. Maar ik snap ook wel dat we daar zelf een rol in hebben en dat wil ik ook wel. "De sociale controle doet mevrouw Kikkert wel", grapt de verpleegkundige wel eens. Dat klopt wel. Ik ben geïnteresseerd in anderen. Als ik zie dat iemand hulp nodig heeft en hij kan het niet zelf regelen dan trek ik wel even aan de bel. Dat is waar mijn leven nu om draait. Hoe mijn kleindochters het doen op school, dat mijn kinderen gezond zijn en de dagelijkse contacten om mij heen'. ▪

'De sociale controle doet mevrouw Kikkert wel, grapt de verpleegkundige'

Rondleiding
St. Pancras

Voordat de bewoners er gaan wonen organiseert FAME jaarlijks een rondleiding bij een gerealiseerd project. Het geeft ons de kans om zorgorganisaties, woningcorporaties en beleggers op locatie breed te informeren over onze visie op wonen en zorg en de keuzes die we daarom maken bij de verschillende onderdelen van deze woonvorm.

Op donderdag 22 februari heeft FAME, in samenwerking met Magentazorg, presentaties en rondleidingen verzorgd in het woongebouw waar mevrouw Kikkert woont. Ruim veertig organisaties waren geïnteresseerd in dit nieuwe woonconcept voor mensen met een intensieve zorgvraag binnen de Wlz. In totaal realiseerden we 41 appartementen voor mensen met zo'n intensieve zorgvraag, veelal als gevolg van dementie, en drie suites voor kortdurende opvang.

Vanuit hun filosofie ondersteunt Magentazorg bewoners om hun persoonlijke leven voort te zetten. Het persoonlijke leefplan is de basis voor afspraken met bewoners en familie over de manier van ondersteunen. Het eigen leven met het bijbehorende netwerk van de bewoners blijven zo veel mogelijk intact. Dit is ook een van de redenen waarom voor deze locatie geen BOPZ-erkenning is aangevraagd. ▪

Conceptontwikkeling: Anneke Nijhoff
Planontwikkeling: Arno Hoogeveen
Architectuur: Coen Koenders
Projectmanagement: Berné Vulkers
Opdrachtgever Magenta: Marcel Rosendaal

Over schoonheid en troost

Wonen voor kunstenaars met dementie

In 2017 schreef woningcorporatie Stadgenoot een pitch uit voor een nieuwe locatie voor mensen met een zorgvraag op Oostenburg in Amsterdam. Zorggroep Amsterdam Oost en Stichting KunstenaarsHuizen Amsterdam stelden een team samen om te pleiten voor een woonvorm voor kunstenaars met dementie. Liesbeth List, Hans van Willigenburg, Gerda Havertong en schoenenontwerper Jan Jansen vormden de publicitaire voorhoede voor Het Leven Lief Huis. En met succes....

Tot grote blijdschap van de initiatiefnemers draaide de pitch uit op winst en dus op een concreet projectinitiatief voor kunstenaars met dementie in Amsterdam. Dat de behoefte er is, werd duidelijk uit de succesvolle samenwerking bij het Ramses Shaffy Huis. Bij de lange wachtlijst van aanmeldingen zitten steeds meer mensen met een intensieve zorgvraag. Het concept van het Ramses Shaffy Huis is daar niet geschikt voor. Zorg is niet 24 uur beschikbaar, de appartementen zijn niet geschikt voor mensen met dementie en veiligheid en toezicht zijn in het gebouw niet goed te borgen. De rol van Zorggroep Amsterdam Oost is bij Het Leven Lief Huis dus veel groter, want 24-uurszorg is een essentieel onderdeel van het totaalconcept voor mensen met dementie.

We hebben een gesprek met manager zorg Liesbeth Bonis en manager bedrijfsbureau Sander Datema over de manier waarop Zorggroep Amsterdam Oost ondersteuning gaat geven aan deze bijzondere doelgroep. ►

“Maak van kunstenaars begeleiders in de zorg.”

Sander Datema

Liesbeth Bonis

Een natuurlijke stap

Liesbeth Bonis: “Zorggroep Amsterdam Oost is een relatief kleine organisatie met twee verpleeghuislocaties in één stadsdeel. Daarmee zijn we als organisatie ook onderdeel van het dagelijkse leven in de wijken. De samenwerking van ZGAO met het Ramses Shaffy Huis voelde destijds als een natuurlijke stap. Het huis staat in Oost, past bij onze kleinschaligheid en is gericht op mensen die we ook in onze eigen huizen al vaker tegenkomen. Hoe wij daarmee omgaan zie je bijvoorbeeld terug in de achtergrond van onze begeleiders. Daar zitten ook mensen tussen met een creatieve achtergrond.”

Eigen dynamiek

Sander Datema: “We zijn voor onze verdere oriëntatie grondig te werk gegaan en hebben interviews gehouden rondom deze specifieke doelgroep om een goed beeld te krijgen van wat er leeft. We zijn op bezoek geweest bij bestaande huizen, zoals het Rosa Spierhuis in Laren en het Ru van Rossemhuis in Tilburg. We hebben inzage gekregen in de wachtlijst van het Rosa Spierhuis om een beeld te krijgen van de behoefte.” Liesbeth Bonis: “Die bezoeken bevestigden onze overtuiging dat de manier van leven en de manier waarop je de wereld om je heen ervaart heel belangrijke uitgangspunten zijn voor een woonconcept. Deze mensen leven hun eigen leven met een eigen dynamiek en ze hebben ook dementie. Ze zijn met hun omgeving bezig, willen iets vertellen. Het zijn individualisten die troost halen uit de schoonheid van een creatie. Dat is heel erg voelbaar.”

Basisvisie omarmd

Na een bezoek aan een locatie voor Beschermd Wonen ontwikkeld door FAME, besloten de initiatiefnemers dat de basisvisie waarbij mensen ondersteund worden bij het wonen in een eigen appartement, goed aansluit bij de leefbehoeften van de doelgroep van Het Leven Lief Huis.
Datema: “Ondanks onze positieve indruk van de woonconcepten die FAME ontwikkelt, hadden wij zelf een sterke behoefte om het proces op weg naar iets wat écht bij ons past, inhoudelijk helemaal te ondergaan. We hebben aan FAME gevraagd dat proces voor ons in te richten. Bonis: “Het is mooi dat je de gelegenheid hebt om locaties te bekijken. Dan gaat wat op papier staat voor je leven en kom je op ideeën. In het visietraject dat FAME voor ons begeleidt, komen alle relevante vraagstukken heel systematisch aan bod. Dat geeft vertrouwen en de ruimte om binnen die kaders vrij te denken met elkaar. De manier waarop de appartementen verbonden zijn aan een straatje of een pleintje, bijvoorbeeld. Daar ontwikkelen we een nieuw idee voor dat meer aansluit op de Amsterdamse beleving. We zien ook dat sommige kunstenaars gewend zijn om in hun atelier te leven. Moet je mensen dan ook de vrijheid geven om een scheiding aan te brengen tussen de slaapkamer en de woonkamer? We kunnen onze creativiteit er helemaal in kwijt, terwijl FAME samen met Stadgenoot de samenhang en de haalbaarheid bewaakt. Het is een heel fijn proces.”

Nieuwe perspectieven

Aan de basis van de visie is nooit gemorreld. Iedere bewoner heeft de beschikking over een eigen tweekamerappartement. Bonis: “Tijdens ons bezoek aan een van de locaties van FAME zei ik tegen de betreffende locatiemanager dat de mensen die daar wonen een lichtere zorgvraag lijken te hebben dan bij ons. Ik was eigenlijk verbaasd dat ze zich veel natuurlijker bewegen dan ik gewend ben. Dat een woonomgeving zo veel invloed kon hebben had ik niet verwacht. Die visie hebben we dus omarmd en niet meer ter discussie gesteld. We willen de kunstenaars op een zo natuurlijk mogelijke manier laten wonen en daar waar nodig ondersteunen. Het grote verschil met het traditionele groepswonen is, dat mensen veel meer zelf bezig zijn in plaats van dat de hele dag voor ze is georganiseerd. Ontmoetingen vinden plaats op alle plekken in het gebouw: in het eigen atelierappartement, in de buurtkamer of in de gezamenlijke sociëteit. We gaan mensen ook op een andere manier begeleiden: veel meer ondersteunen in de eigen leefwereld dan overnemen. We gaan contact opnemen met de Rietveld Academie om te kijken of je kunstenaars ook op kunt leiden als begeleider in de zorg. Telkens opnieuw opent het proces dit soort nieuwe perspectieven. Daar krijgen we met z’n allen heel veel energie van! ▪

FAME Magazine 2015
Innoveren en ondernemen. Dat is de kapstok voor de inhoud van dit Magazine. De segmenten waarin wij opereren ondergaan een dusdanige structurele verandering, dat 'slechts verbeteren' niet meer toereikend is voor een toekomstgerichte en gezonde bedrijfsvoering. De zorgsector kenmerkt zich bijvoorbeeld van oudsher als systeem georiënteerd en aanbodgericht. Hoe breng je dan échte innovaties tot stand? In dit Magazine zijn visies en verhalen bijeengebracht die de manier om tot structurele verandering te komen vanuit verschillende perspectieven illustreren.

Dit Magazine is gratis te downloaden op onze website.

FAME Magazine 2016
Dat een woonconcept voor mensen met een (intensieve) zorgvraag meer is dan alleen huisvesting hoeft geen betoog. Wat dit betekent in een segment waar een andere koers van de overheid, andere klantwensen en nieuwe visies op zorg en dienstverlening vragen om een compleet alternatief voor de traditionele verpleeg- en verzorgingshuizen, wordt in dit Magazine onder de titel 'Vastgoed en Organisatie' met interviews, artikelen en praktijkvoorbeelden rijkelijk geïllustreerd.

Dit Magazine is gratis te downloaden en te bestellen via onze website.

FAME Magazine 2017
'Wonen voor mensen met een ondersteuningsvraag'. Dat is de titel van dit FAME Magazine. In een reeks van interviews, projectvoorbeelden en achtergrondartikelen geven we een inkijk in de veelzijdige en vaak complexe wereld die achter deze titel ligt. Want voor mensen met een ondersteuningsvraag, of die nu intensief is of niet, is een woonconcept altijd meer dan alleen huisvesting. Het is een samenhangend en gecoördineerd totaalconcept van wonen, ontmoeten, welzijn, zorg en dienstverlening. Dit wordt in dit Magazine met interviews, artikelen en praktijkvoorbeelden rijkelijk geïllustreerd.

Dit Magazine is gratis te downloaden en te bestellen via onze website.

FAME

Burg. Roelenweg 40
8021 EW Zwolle

t 038 425 81 01
info@famegroep.nl

